

Sobirania alimentària en territoris feministes

**Diagnòstic participat per les dones i identitats
dissidents en defensa del dret a l'alimentació
a Lleida**

col·lectiu punt6

Informe elaborat per Col·lectiu Punt 6, SCCL
Juliol 2024

1. INTRODUCCIÓ	5
OBJECTIUS	6
METODOLOGIA	7
APROXIMACIÓ DES DE L'URBANISME FEMINISTA	9
LES CURES DES D'UNA PERSPECTIVA ECOFEMINISTA	12
EL DRET A L'ALIMENTACIÓ	13
2. ESTUDI PREVI DEL CONTEXT DE LLEIDA	15
DEMOGRAFIA I POBLACIÓ	16
CARACTERÍSTIQUES SOCIOECONÒMIQUES	20
CARACTERÍSTIQUES DE LES LLARS I DELS HABITATGES	24
L'HORTA DE LLEIDA	26
3. PRÀCTIQUES DE SOBIRANIA ALIMENTÀRIA A LLEIDA	32
L'HORTA DE LLEIDA	32
ASSOCIACIÓ ADV ECOLÒGICA PONENT	34
PUNT ECO AGROAMBIENTAL	34
RECOOP	35
PROGRAMA DE COMUNALITATS URBANES: LA DESCOMUNAL	37
HORTS COMUNITARIS LA MARIOLA	37
ASSOCIACIÓ DE DONES PRODUCTORES DE L'HORTA	38
INICIATIVES DE SUPORT A LA PRODUCCIÓ	38
TEIXIT COMERCIAL VINCULAT A L'ADQUISICIÓ I COMPRA D'ALIMENTS	39
MERCATS	39
GRUPS I COOPERATIVES DE CONSUM	41
INICIATIVES DE DISTRIBUCIÓ SOLIDÀRIA D'ALIMENTS	43
MENJADOR SOCIAL JERICÓ	44
CENTRE OBERT D'ARRELS	47
ELS MENJADORS ESCOLARS	47
MENJADORS COMUNITARIS EN EDIFICIS AMB SERVEIS	48
INICIATIVES I INFRAESTRUCTURES DE SUPORT A L'ELABORACIÓ DEL MENJAR	48
INICIATIVES PER A L'APROFITAMENT DEL MENJAR	48
ESPais PÚBLICS DE SUPORT AL CICLE	49
4. DIAGNOSI PROPOSITIVA SOBRE EL DRET A L'ALIMENTACIÓ A LLEIDA	50
EL SUPORT FÍSIC I TERRITORIAL	50
L'ENTORN SOCIAL I CULTURAL	51
POLÍTIQUES PÚBLIQUES	53
5. PROPOSTES PER GARANTIR LA SOBIRANIA ALIMENTÀRIA A LLEIDA	55

1. Introducció

Sobirania alimentària en territoris feministes és un projecte que ha consistit en realitzar diagnòstics participatius explorant el paper de dones i identitats dissidents en la defensa del dret a l'alimentació des de l'ecofeminisme a 3 territoris de Catalunya: **Tarragona, Lleida i Barcelona.**

Des de CooperAcció i Col·lectiu Punt 6 hem partit de l'anàlisi d'entitats i iniciatives del tercer sector sobre el dret a l'alimentació per observar les **vulneracions que es produeixen al voltant d'aquest dret en diferents contextos de cures, socials, econòmics, polítics i geogràfics, des d'una perspectiva de gènere i interseccional.**

La participació de les entitats del territori ha permès generar un context de reflexió, incidència i mobilització per construir des de la defensa al dret a l'alimentació una proposta cap a la sobirania alimentària feminista, situant les cures en el centre de tots els processos de la cadena alimentària local-global.

Els Drets Econòmics, Socials, Culturals i Ambientals (DESCA) recullen el conjunt de drets bàsics que sostenen la vida. Aquests drets es troben íntimament vinculats al treball invisible de reproducció social i de provisió de benestar comunitari que, a través de l'estructura patriarcal de la família nuclear, les dones i identitats dissidents han vist atribuït generant situacions de precarietat i sobrecàrrega en el seu dia a dia. Les dones i identitats dissidents s'encarreguen de cobrir totes aquelles necessitats que sorgeixen en les nostres llars i esdevenen la unitat bàsica de sosteniment de la vida, posant solució allà on el sistema no arriba o no té interès en arribar. La divisió sexual, racial i transnacional del treball, doncs, normalitza vulneracions dels DESCAs, naturalitzant i negant valor econòmic a les jornades laborals i extra-laborals vinculades a la cura que realitzen les dones i identitats dissidents; dificultant l'accés a recursos bàsics per a la vida.

Des d'una mirada històrica i de defensa dels DESCAs, plantegem fer visibles vulneracions en zones urbanes i rurals de Catalunya de la mà d'organitzacions locals amb una mirada de justícia global.

Ens interessa visibilitzar com aquest dret s'exerceix al territori català i quin és el paper de les dones i identitats dissidents en el seu assoliment, situant les cures en la cadena alimentària i com s'impulsen propostes col·lectives per un model de sobirania alimentària ecofeminista.

Aquest projecte s'emmarca dins del projecte *"Experiències d'apoderament feminista de dones i identitats dissidents en defensa dels drets, sabers i sobirania col·lectives que sostenen la vida, des d'una mirada Nord-Sud"* que desenvolupem conjuntament

CooperAcció i Col·lectiu Punt 6 amb el suport de les subvencions de l'Agència Catalana de Cooperació 2022 dins de la línia de projectes d'educació per al desenvolupament.

Objectius

Els principals objectius que s'han assolit en aquest projecte són:

Caminar

Recórrer amb el cos els nostres espais de vida per analitzar i proposar col·lectivament.

Cartografiar

Realitzar un mapa compartit d'experiències dels diferents territoris.

Enxarxar

Vincular persones, iniciatives i entitats que treballen des d'una perspectiva ecofeminista.

Cuidar

Situar la necessitat de la resolució de les cures sobre un suport físic de forma col·lectiva.

Compartir

Construir un relat de dones, internacionalista i amb mirada feminista de defensa, garantia, protecció i exercici dels drets que sostenen la vida.

Metodologia

Per desenvolupar la metodologia d'aquest projecte s'ha iniciat amb la descripció de quines són les preguntes amb les quals ens agradaria reflexionar en el procés:

Quin és el paper de les dones i dissidències en el dret a l'alimentació?

Quines propostes podem construir col·lectivament des de l'urbanisme ecofeminista?

Estudi previ de cada territori

Es va desenvolupar un estat de la qüestió del dret a l'alimentació a Catalunya consultant la principal bibliografia i documentació disponible que hi ha previ al nostre diagnòstic. I un anàlisi en cada context estudiat, recollint dades quantitatives i qualitatives elaborades per diferents fonts que ens han permès construir un context previ a les sessions participatives.

Es va identificar entitats, iniciatives i pràctiques que treballen sobre el dret a l'alimentació amb perspectiva feminista a cada territori, per conèixer-les, enxarxar-les i anar de la mà d'entitats del territori per desenvolupar la següent fase del procés.

Sessions participatives

Es va realitzar a través d'una mirada feminista interseccional les següents sessions de treball amb el grup d'entitats involucrades al projecte, prioritzant la participació de dones i identitats dissidents:

Sessió 1: Conceptes clau i mapeig del dret a l'alimentació a cada territori

Aquesta sessió va tenir com a objectiu introduir el projecte amb el seu marc conceptual i l'estudi previ realitzat. Després es va desenvolupar una dinàmica per visibilitzar i valorar les tasques de cures per proveir d'aliment, tenint en compte tota la cadena, de les persones participants i es va ubicar en l'entorn urbà on estàvem treballant. Per acabar es va definir el recorregut de la següent sessió per veure aquests espais que s'han marcat .

Sessió 2: Recorregut urbà sobre el dret a l'alimentació a cada territori

Des de l'experiència directa de les persones que han participat es va analitzar com són els espais de cada entorn urbà que treballen per garantir el dret a l'alimentació per a les persones des d'una perspectiva feminista, i com el suport físic dels nostres entorns ajuden o dificulten l'exercici d'aquest dret.

Sessió 3: Propostes des de l'urbanisme ecofeminista per millorar la sobirania alimentària

L'última sessió va servir per recollir tot el que s'ha reflexionat durant les altres dues sessions de treball per poder tancar el diagnòstic i realitzar propostes per millorar en els diferents àmbits de la cadena alimentària el dret a l'alimentació des de la perspectiva de l'urbanisme feminista.

Resultats obtinguts

Després d'aquest procés realitzat als 3 territoris, els resultats que han sorgit d'aquest projecte són:

- Document del diagnòstic participat per les dones i identitats dissidents en defensa del dret a l'alimentació de cada territori (aquest document)
- Presentació dels resultats a cada territori + relatoria gràfica de la reflexió final de cada territori
- Càpsula de vídeo de cada territori que parla sobre els principals temes que han aparegut dins d'aquesta recerca a través de la veu de les persones que hi van participar
- Càpsula de vídeo resum transversal a les reflexions després de la realització dels tres diagnòstics.
- Publicació sobre la metodologia utilitzada
- Espai virtual/ landing on s'hi poden trobar tots els materials resultants, posant especial èmfasi en la territorialització de les iniciatives en un mapa dels tres territoris.

Aproximació des de l'urbanisme feminista

El concepte de gènere és encunyat en la dècada dels setanta com una categoria d'anàlisi de la realitat. Joan Scott¹ (1996: 289) ho defineix com "un element constitutiu de les relacions socials basades en les diferències que distingeixen els sexes, i el gènere és una forma primària de relacions significants de poder".

La inclusió de la perspectiva de gènere permet reconèixer la diversitat d'experiències i necessitats, però perquè aquesta aproximació sigui realment completa és necessari aplicar-la des d'un enfocament interseccional. Tal com expliquen Patricia Hill Collins i Sirma Bilge² (2019), la interseccionalitat considera «que els principals eixos de les divisions socials en una determinada societat i en un moment donat, per exemple, la raça, la classe, el gènere, la sexualitat, la dis/capacitat i l'edat, no funcionen com a ens independents i mútuament excloents, sinó que es construeixen els uns sobre els altres i actuen junts» (2019:16) "També són categories que adquireixen significat a partir de les relacions de poder del racisme, el sexisme, l'herosexisme i l'explotació de classe" (2019:18).

L'urbanisme feminista inclou la perspectiva de gènere interseccional en la metodologia de treball, que consisteix a fer servir les tècniques adequades per a incloure diversos sectors de persones (diversitat d'edats, sexe, procedència, diversitat funcional, gent associada i persones a títol personal, etc.).

Tradicionalment, l'urbanisme s'ha considerat una matèria neutra, és a dir, que la manera de dissenyar els diferents espais no beneficiava ni afectava cap persona o col·lectiu. Però, des dels anys setanta, el feminisme ha demostrat que això no és cert i ha treballat per posar la vida de les persones al centre de les decisions urbanes. Vivim en una societat desigual en què les persones tenim diferents oportunitats i obligacions depenent de si som dones, homes o tenim identitat no binària, i aquesta desigualtat es veu reflectida en la manera com es construeix l'espai.

---

¹ Scott, Joan (1996) "El género: Una categoría útil para el análisis histórico". En: Lamas, Marta (Comp), "El género: la construcción cultural de la diferencia sexual". PUEG, México, p. 265-302.

² Hill Collis, Patricia y Bilge, Sirma (2019) "Interseccionalidad" Editorial Morata, Madrid.

El principal instrument utilitzat per la planificació urbana durant dècades ha estat la zonificació, separant els diferents usos urbans i convertint-se en un mecanisme de separació, segregació i aïllament físic i social en el territori (Col·lectiu Punt 6, 2019³).

Davant d'aquesta manera de simplificar la realitat de l'urbanisme tradicional, l'urbanisme feminista treballa des de la perspectiva de gènere interseccional, aportant una visió més àmplia de les persones en plantejar que les dones i els homes viuen i experimenten l'espai de maneres diferents i té en compte la diversitat més enllà del sexe, incorporant altres característiques que influeixen en la manera com les persones experimenten els espais: ètnia, edat, religió, discapacitat, etc. Per tant, l'enfocament de gènere pretén demostrar que dones i homes fan un ús diferent dels espais a causa dels rols de gènere, però també que les dones entre si i els homes entre si fan un ús diferent que dependrà de les altres característiques de la persona, com l'edat: les necessitats d'una adolescent de 15 anys seran diferents de les d'una dona de 70 anys.

L'urbanisme feminista posa en el centre la vida quotidiana. El concepte de vida quotidiana engloba el conjunt d'activitats que les persones desenvolupem, sigui de manera rutinària o eventual. És a dir, aquesta recull tant les activitats que fem de manera habitual —preparar el menjar o recollir a les criatures de l'escola— com les que realitzem de manera extraordinària —anar a l'hospital o assistir a una celebració— i que, independentment de la seva temporalitat, són imprescindibles per a la sostenibilitat de la vida. La vida quotidiana no es pot desvincular d'un espai compartit i d'un temps finit, és a dir, del conjunt d'activitats que es fan en un temps concret i en un espai determinat.

La vida quotidiana es pot concretar en quatre esferes:

- **Esfera productiva:** Activitats relacionades amb la producció de béns i serveis, les quals normalment suposen una remuneració en forma de salari.
- **Esfera reproductiva:** Activitats bàsiques per a la sostenibilitat de la vida, inclouen la cura pròpia, la cura d'altres persones i d'altres éssers vius i estan relacionades amb proporcionar habitatge, nutrició, vestit i cura.
- **Esfera pròpia:** Activitats relacionades amb el desenvolupament personal i intel·lectual de cada persona. Dins d'aquesta esfera es troben la vida social, els esports, l'oci, el temps lliure, les aficions, etc.

---

³ Col·lectiu Punt 6 (2019) "Urbanismo Feminista. Por una transformación radical de los espacios de vida" Virus Editorial

- **Esfera política:** Acció per a la fonamentació i conservació de la comunitat política. Crea les condicions per a la continuïtat de les generacions, per al record i per a la història. Són les activitats relacionades amb la participació social, cultural i política.

En la realitat, aquestes esferes es barregen entre si i pot afirmar-se que les tasques de reproducció tenen més importància si s'entenen com les necessàries per a la cura de la vida humana, sense les quals les altres esferes no es podrien desenvolupar.

Figura 1: Les esferes de la vida quotidiana

Aquestes activitats es duen a terme en un suport físic (barri, ciutat, territori) i en un temps determinat. En cada una d'aquestes quatre esferes de la vida quotidiana les persones fem diferents activitats.

L'urbanisme amb perspectiva de gènere dona el mateix valor a totes les esferes a l'hora de planificar i dissenyar espais, a diferència de l'urbanisme tradicional, que ha prioritzat l'esfera productiva del treball, responent a un model de societat capitalista i patriarcal. L'anàlisi de la vida quotidiana en l'urbanisme serveix per prendre consciència de la complexitat de la realitat i de les múltiples activitats que realitzen les persones en el dia a dia, i això permet entendre la diversitat de necessitats que coexisteixen als nostres pobles i ciutats. L'espai públic, els carrers, els habitatges, els transports i la resta d'espais que utilitzem regularment són els llocs

on es desenvolupen les nostres vides i, per tant, han d'ajustar-se a les diferents necessitats que tenim les persones.

Les cures des d'una perspectiva ecofeminista

La cura és "Una activitat d'espècie que inclou tot allò que fem per a mantenir, continuar i reparar el nostre món de tal forma que puguem viure en ell tan bé com sigui possible. Aquest món inclou els nostres cossos, els nostres éssers i el nostre entorn, tot qual busquem per a entreteixir-lo en una xarxa complexa que sosté la vida"⁴

La mirada ecofeminista⁵, en la qual tant el feminisme com l'ecologisme plantegen una millora de la qualitat de vida del conjunt de la societat, ens permet abordar conjuntament els criteris de gènere i sostenibilitat. Aquesta mirada que planteja l'ecofeminisme crítica, d'una banda, el model de producció i consum que viu d'esquena a l'equilibri natural i al benestar humà i per un altre, al sistema patriarcal que supedita la llibertat i els drets de la meitat de la humanitat⁶.

Davant la crisi ambiental (pic del petroli, crisi climàtica, creixents problemes d'accés a l'aigua, les substàncies químiques artificials d'efectes desconeguts en els éssers humans) i la crisi de cures (traslimitació de temps humans, molt especialment dels temps de les dones)⁷ s'identifica al sistema capitalista i patriarcal com a productor d'insostenibilitat i d'injustícia i causant de la deterioració de les condicions i la qualitat de vida.

Cristina Vega⁸ afirma que l'atenció als cossos en el cicle de vida no es pot entendre al marge de l'aprovisionament i gestió de l'aigua, l'espai habitable, la producció d'aliments o les condicions ambientals per al resguard de la salut, el benestar i el territori.

Els conceptes de reproducció i sosteniment de la vida apunten en aquesta direcció i situen la naturalesa, l'espai i, de manera particular, els cossos en el punt de mira.

---

⁴ Tronto, Joan (2005) Cuando la ciudadanía se cuida: una paradoja neoliberal del bienestar y la desigualdad En Rincón, A., Congreso Internacional Sare 2004: ¿Hacia qué modelo de ciudadanía?, Bilbao: EMAKUNDE-Instituto Vasco de la Mujer, pp. 231-253.

⁵ Puleo, Alicia. En Reportaje "Claves del ecofeminismo" disponible en Mujeres en Red: <https://www.mujaeresenred.net/spip.php?article1714>

⁶ Valdivia Gutiérrez, Blanca (2020). La ciudad cuidadora. Calidad de vida urbana desde una perspectiva feminista. Tesis doctoral. Disponible en: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/671506#page=1>.

⁷ Grupo de Ecofeminismo, Ecologistas en Acción "Menos para vivir mejor. Ecofeminismos, anticapitalismo y mundo urbano." 2011

⁸ Vega Solís, Cristina (2019) Reproducción social y cuidados en la reinención de lo común. Aportes conceptuales y analíticos desde los feminismos. Revista de Estudios Sociales 70, 49-63 1 octubre de 2019.

El dret a l'alimentació

"Necessitem alimentar-nos per viure. És una qüestió que ens travessa a tots els éssers vius. Els aliments són la nostra font d'energia: a través dels seus nutrients, els nostres cossos són capaços de funcionar i fan possible que desenvolupem les nostres vides"⁹.

Ens trobem en un context de crisi alimentària global, on 924 milions de persones es troben en una situació d'inseguretat alimentària greu. Tot i produir menjar suficient per quasi el doble de persones que habiten el planeta, segons dades de la FAO i la ONU: un 30% de la població mundial té problemes per poder-se alimentar i un 40% de la producció d'aliments es desaprofiten.

L'alimentació és un terreny més en disputa entre dret i negoci, aspecte que afecta l'accés de la població a l'alimentació, des de l'accés a la terra, fins a la compra i distribució d'aliments. La major part de la compra de productes alimentaris quotidians (entre un 45 i un 65%) s'adquireixen mitjançant la gran distribució alimentària. Ens trobem davant d'un procés de concentració de la distribució alimentària que es va agreujant de forma constant. Entre el 2002 i el 2014 el nombre d'establiments de les 50 primeres empreses ha augmentat un 27% i la superfície un 31%¹⁰.

En general, hi ha diversos aspectes culturals i socials del context actual que afecten i condicionen la cultura alimentària, i podrien posar en risc el dret a l'alimentació:

- **Manca de traspàs entre generacions dels sabers culinaris.** Així com el coneixement de la procedència dels aliments, propietats, formes de cuinar, planificació de l'alimentació.
- **Desconeixença de la cuina del territori,** els aliments i les seves propietats, per a tothom, però especialment, per a joves i per a les famílies migrants.
- **Desinformació generalitzada del que mengem:** d'on provenen els aliments, les propietats, la seva conservació i els sabers locals.
- **Campanyes publicitàries agressives** que no fomenten una dieta equilibrada, i manca de regularització pública d'aquestes, o estratègies públiques amb moltes febleses, com és el cas del Nutri-Score.
- **Pèrdua del ritual de menjar.** L'alimentació cada vegada és menys ritual i més tràmit, a causa dels ritmes de vida accelerats. Això fa que s'entengui com un deure, que

---

⁹ "Llavors feministes per sembrar cures comunitàries. Sistematització de pràctiques de cura del territori al voltant de la sobirania alimentària i agroecològica feminista al Camp de Tarragona." Aurora Sáez Rodríguez i Joana Bregolat i Campos, CooperAcció.

¹⁰ Indicadors de Sobirania Alimentària a Catalunya, Arran de Terra II

majoritàriament recau sobre les dones. També s'han convertit en habituals els plats preparats, processats o de menjar ràpid, en detriment de la nostra salut alimentària.

- **Manca de la participació de la comunitat en les decisions del cicle alimentari:** avaluació d'aliments, enquestes de necessitats i demandes, participació en els preus, etc.
- **La medicalització de l'alimentació** utilitzant els aliments al servei d'un servei mèdic hegemònic, a la vegada que es promocionen suplementes que són innecessaris amb una alimentació equilibrada.
- **Males condicions laborals del sector de l'alimentació:** Per exemple, temporeres i temporers de la fruita, treballadores i treballadors en càrniques, supermercats, etc. són sectors d'activitat precàries on sovint treballen persones migrades en situació administrativa irregular.
- **Cultura de l'estètica i imatge:** Fa que considerem que la fruita i la verdura només sigui comestible quan està en condicions estètiques boniques i brillants, afavorint així el malbaratament.
- **El poder de les grans empreses i la pèrdua del petit comerç:** El petit comerç cada vegada té més dificultats de mantenir-se a Barcelona davant de cadenes o grans empreses amb horaris laborals més amplis, una estructura empresarial més elevada i capacitat de mantenir els productes a preus baixos. Aquest fet afavoreix la desinformació sobre l'origen i el trencament de la cadena de proximitat.
- **Manca de polítiques públiques per fomentar una alimentació sostenible:** En el marc de Barcelona és molt recent el treball i l'aposta per a una alimentació sostenible. Actualment, el govern municipal està treballant en una "Estratègia d'Alimentació Saludable i Sostenible Barcelona 2030¹¹" amb l'objectiu d'erradicar la inseguretats alimentària, augmentar la superfície de sòl agrari, així com treballar de forma transversal, i d'acord amb l'Assemblea General de les Nacions Unides, la garantia de l'accés a la població a una alimentació saludable i sostenible. L'aposta i desplegament de les polítiques públiques en aquesta línia és un aspecte clau per a la transformació del sistema de forma estructural.

---

¹¹ Estratègia d'Alimentació Saludable i Sostenible Barcelona 2030
https://www.alimentaciosostenible.barcelona/sites/default/files/2022-11/Dossier%20resum%20executiu%20Estrategia_dAlimentacio_Sostenible_BCN%202030%20DEF.pdf

2. Estudi previ del context de Lleida

El municipi de Lleida es troba en la comarca del Segrià i destaca que el nucli urbà està envoltat per l'Horta de Lleida, amb una extensió de 19.251 Ha.

La superfície del municipi de Lleida és de 21.230 hectàrees, el que representa el 15,2% de la superfície de la comarca. En aquest sentit, destaca que Lleida és el 6è municipi més gran de Catalunya pel que fa a la superfície. A superfície residencial, extreta de les dades del MUC (Mapa Urbanístic de Catalunya) és de 4.029,7 Ha, i per tant, la densitat neta de Lleida és de 34,9 Ha. Aquest dada contrasta amb la densitat bruta, que és de 11,5 habitants/ha, ja que gran part del municipi de Lleida està conformat per l'Horta de Lleida, que és Sòl no urbanitzable. El 70% de la superfície del terme municipal de Lleida és Zona Agrícola segons les dades del MUC.

Figura 2: Àmbit de Lleida

Elaboració pròpia. Font: ICGC i Satèl·lit de Google

Taula 1: Característiques territorials

Característiques territorials del municipi de Lleida	
Habitants (Idescat. 1-1-2022)	140.797
Superfície (ha) (Idescat)	21.230
Superfície residencial (ha) (MUC)	4.029,69
Densitat bruta (hab./ha)	11,5
Densitat neta (hab./ha)	34,9

Elaboració Pròpia. Font: Idescat i MUC

De la **superfície cadastral destinada a activitats**¹², el major percentatge a la ciutat està dedicada a magatzem (75,1%) i l'ús comercial (10,6%). I en menor mesura a sòl vacant (4,7%), Obres d'urbanització (4,2%). Industrial (3,9%), Sanitat, Cultural, Esportiu, Oci i Hosteleria, oficines, religió i espectacles, que ocupen menys de l'1%.

Demografia i població

La població del municipi ascendeix a 140.797 persones, de les quals 50,4% son dones front a 49,6% d'homes.

Cal tenir en compte que la població de Lleida viu majoritàriament al nucli urbà, 85,4% de la població. El 2,52% de la població viu en petits nuclis o en els disseminats del territori, essent 0,01% al nucli urbà de les Bases d'Alpicat (11 persones), 0,64% al nucli urbà de Llivia, 0,29 al de Raimat i 0,36% a Suchs. El 3,29% restant viu als disseminats.

La taxa de natalitat de Lleida és de 7,9‰ i la de mortalitat de 9,7‰¹³, per tant, moren més persones de les que neixen. L'esperança de vida és de 82,22 anys, essent de 85,5 anys per a les dones i de 78,87 per als homes.

L'edat mitjana és de 42,94 anys, essent més elevada entre les dones (44,47 anys) que entre els homes (41,38 anys).

La taxa de dependència global de la població és de 49,9, xifra per sota la de Catalunya, que és de 51,6. A més, s'observa una major dependència de les dones, marcada per les edats majors de 65 anys.

Pel que fa a la població de gent gran, l'índex d'envelliment és de 124,9 i el de sobreenvelliment de 21,7, mentre que les mateixes dades per Catalunya són 127,1 i 16,9 respectivament. Per tant, la ciutat de Lleida té una població menys envellida que la mitjana

¹² Font: Font: Catastro. Ministerio de Economía y Hacienda

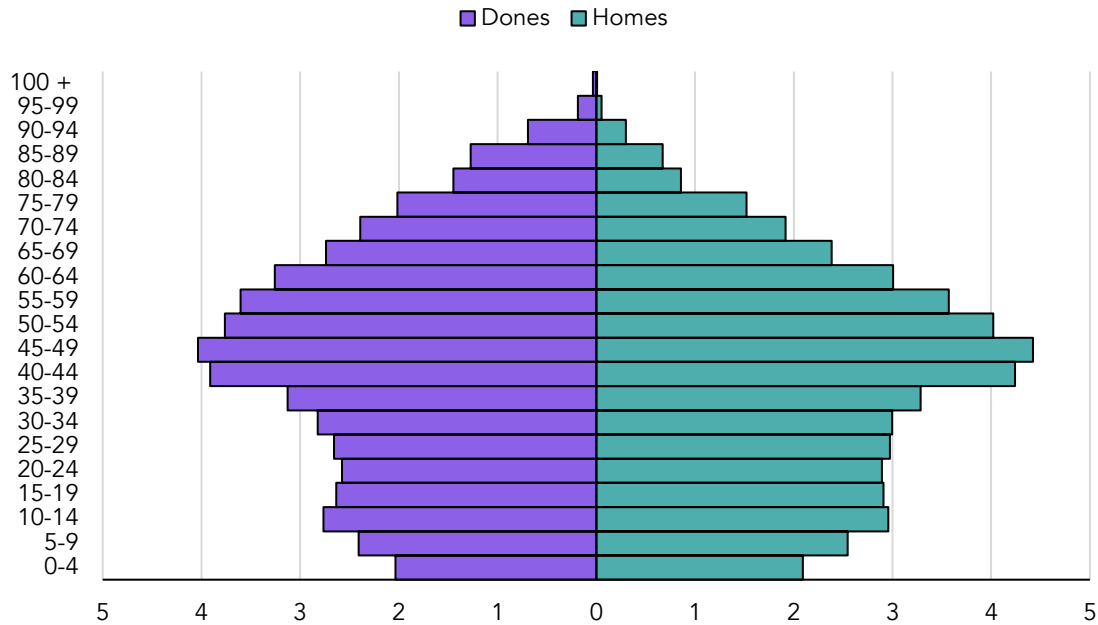
¹³ Font: INE. Indicadors demogràfics bàsics, 01-01-2021

de la ciutat, però aquesta té un sobreenvelliment alt, és a dir, la proporció de persones de més de 85 anys és més elevada que la catalana. Alhora, l'índex d'envelliment i sobreenvelliment segregat per sexe ens mostra una feminització de la vellesa.

Figura 3: Piràmide de població Lleida

Elaboració pròpia. Font: Idescat, a partir del Padró continu de l'INE, 01-01-2022

Taula 2: Taxes d'envelliment, Índex de dependència i Ràtio de masculinitat, Lleida

	Dones	Homes	Total	Catalunya
Envelliment	149,6	101,5	124,9	127,1
Sobreenvelliment	30,3	13,6	21,7	16,9
Dependència juvenil	22,2	22,1	22,2	22,7
Dependència senil	33,3	22,5	27,7	28,9
Dependència global	55,5	44,6	49,9	51,6
Ràtio masculinitat	0,99			0,96

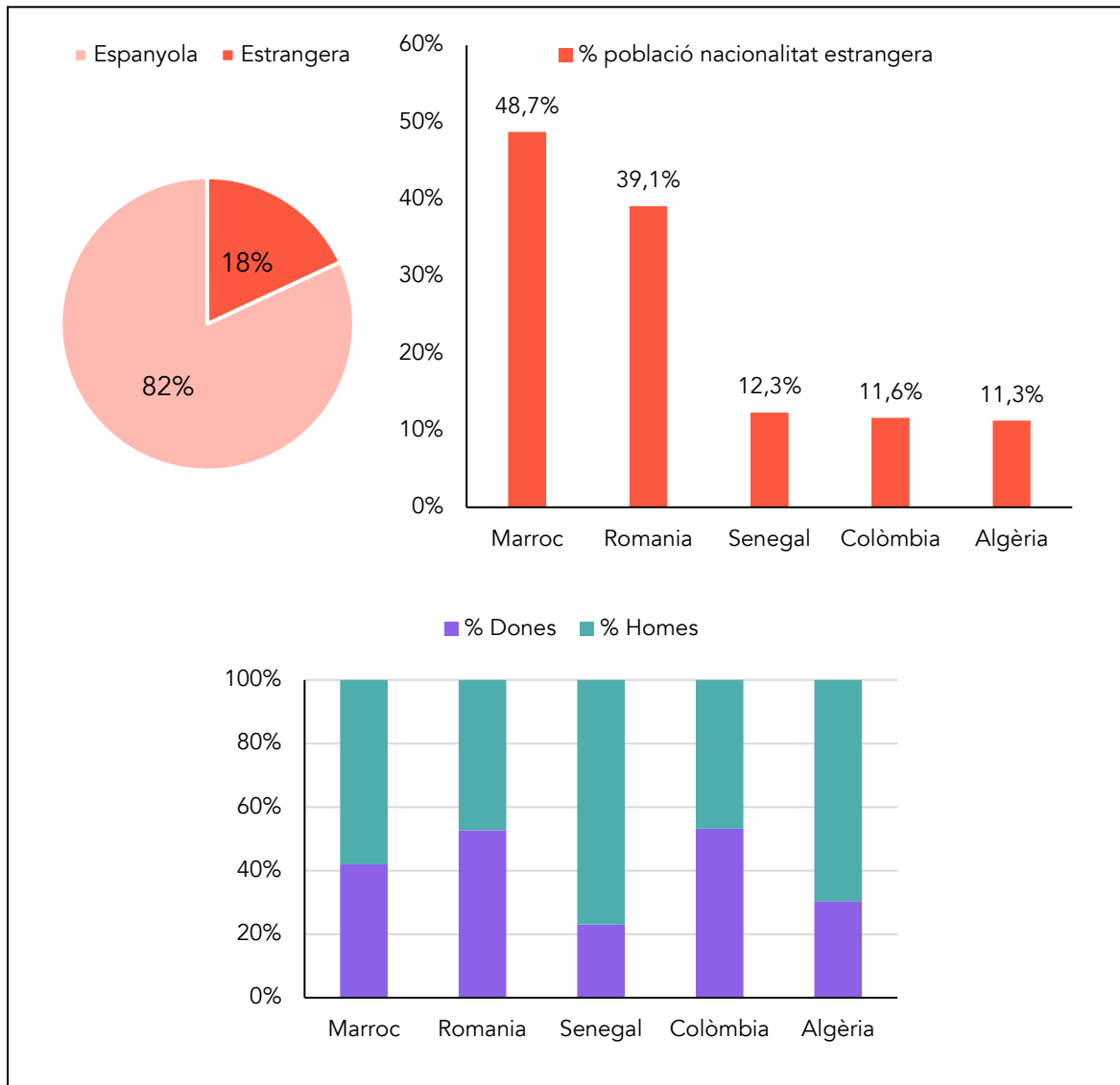
Elaboració pròpia. Font: Idescat, a partir del Padró continu de l'INE, 01-01-2022

El sobreenvelliment pot actuar com a dificultat a l'hora de garantir el dret a l'alimentació, especialment a les dones, a Lleida.

La població de Lleida amb nacionalitat estrangera és de 22.129 persones, que representen el 18% de la població total. D'aquestes, les cinc principals nacionalitats són Marroc (48,7%), Romania (31,9%), Senegal (12,3%), Colòmbia (11,6%) i Algèria (11,3%). Destaca, a més, que

la població de Senegal i Algèria és majoritàriament masculinitzada, amb més del 60% d'homes.

Figura 4: Població amb nacionalitat estrangera de Lleida

Elaboració pròpia. Font: INE. Estadística del Padrón Continu. 1-1-2022

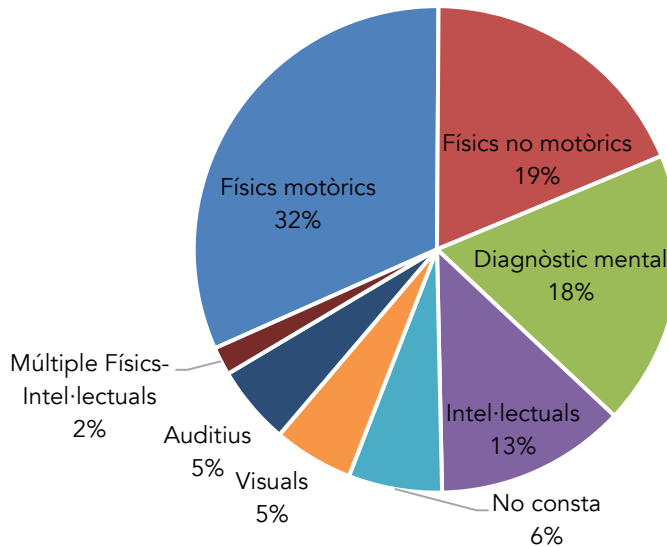
Dependències i discapacitat reconeguda legalment

La població amb **discapacitat reconeguda legalment** a Lleida representa un 9,8%, xifra similar tot i que superior al total de la província i de Catalunya, on és de 8,0% i 8,5% respectivament. De la població amb discapacitat reconeguda a la ciutat de Lleida, el 51,5% són dones i el 48,5% són homes.

La Figura 4 mostra la distribució d'aquesta població en funció del tipus de discapacitat, on majoritàriament són discapacitats físiques motòriques i no motòriques, seguides (32% i 19% respectivament), seguides de les discapacitats per diagnòstics de salut mental (18%), Intel·lectuals (13%), visuals, auditives i múltiples.

Figura 5: % Persones amb discapacitat reconeguda legalment segons tipus de discapacitat al municipi de Lleida

Elaboració pròpia. Font: Idescat, Estadística de persones amb discapacitat. Lleida, 2022

Es considera **dependència**¹⁴ a l'estat de caràcter permanent en què es troben les persones que, per raons derivades de l'edat, malaltia o discapacitat, i lligades a la falta d'autonomia física, mental, intel·lectual o sensorial, els cal l'atenció d'una o altres persones. Aquestes persones també necessiten ajudes importants per a la realització de les activitats bàsiques de la vida diària o, com en el cas de les persones amb discapacitat intel·lectual o malaltia mental, d'altres ajudes per a la seva autonomia personal.

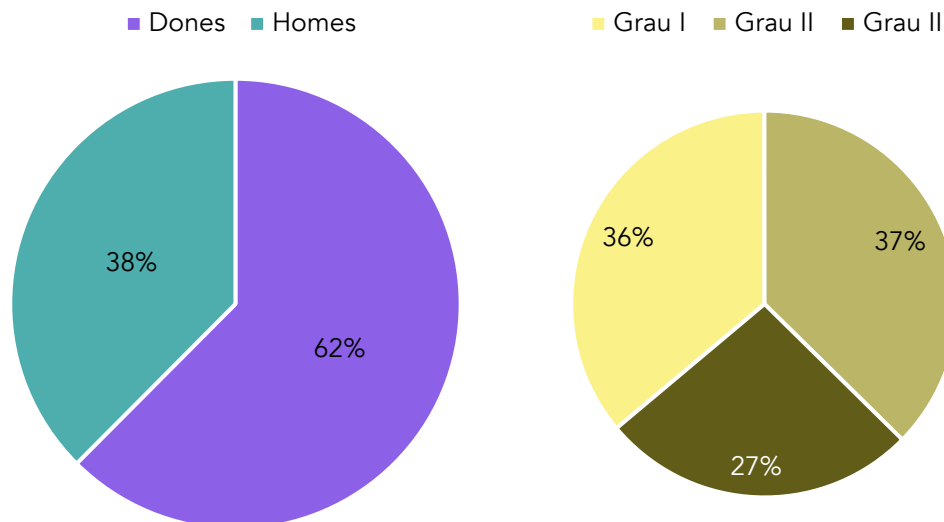
Els **graus de dependència** fan referència al grau de necessitat d'ajuda que tenen les persones amb dependència reconeguda. El Grau I fa referència a la consideració de dependència moderada, s'assigna a aquelles persones que necessiten ajuda per realitzar diverses activitats bàsiques de la vida diària al menys una vegada al dia, o necessitat d'ajuda intermitent o limitada per la seva autonomia personal. El Grau II, dependència severa, el tenen les persones que necessiten ajuda per realitzar diverses activitats bàsiques de la vida diària dues o tres vegades al dia, però no requereix la presència permanent d'una persona cuidadora o té necessitats d'ajuda extensa per a la seva autonomia personal. El Grau III es refereix a la Gran Dependència, on es considera que una persona té una gran dependència quan necessita ajuda per realitzar diverses activitats bàsiques de la vida diària unes quantes vegades al dia i, per la seva pèrdua total d'autonomia mental o física, necessita la presència indispensable i

¹⁴ Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència

continua d'una altra persona o té necessitat d'ajuda generalitzada per a la seva autonomia personal.

Així, amb dades comarcals, al Segrià hi ha un total de **6.064 persones amb reconeixement de dependència**, de les quals majoritàriament són dones (62% de dones front 38% d'homes). Destaca a més, que els graus de dependència més reconeguts són el Grau I i el Grau II.

Figura 6: % persones amb dependències reconegudes segons identitat de gènere i % població amb dependències reconegudes segons Grau de dependència a la comarca del Segrià

Elaboració pròpia. Font: Mapa de serveis socials de Catalunya. Actualització de dades bàsiques. 2020.

La discapacitat i dependències reconegudes poden indicar dificultats en l'accés al dret a l'alimentació, entre altres necessitats bàsiques, ja que ambdues fan referència a una manca total o parcial de l'autonomia personal per dur a terme les activitats de la vida diària. En aquest sentit, la dependència fa referència a les persones que necessiten de l'ajuda d'altres per a poder subsistir, i es mostra com hi ha un percentatge més elevat de dones amb dependència que d'homes.

Característiques socioeconòmiques

L'Índex Socioeconòmic Territorial (IST), mesura el nivell socioeconòmic del territori en comparació al valor de Catalunya. Així, essent 100 l'índex Català, el municipi de Lleida és de 92,6, similar al IST de la comarca que és de 91,2. Aquest índex té en compte diferents valors de la situació laboral, nivell educatiu, immigració i renda de totes les persones que resideixen en cada unitat territorial.

Al 2023, la **renda mitjana del municipi** de Lleida és de 13.303 €, essent més baixa que la mitjana de Catalunya (14.152 €).

La taxa **d'atur registral** al març de 2024 a Lleida és de 11,43%, essent entre les dones de 13,92% i entre els homes 9,14%. Per tant, hi ha més atur entre dones que entre homes.

Segons les **dades d'educació** de l'Idescat, al 2022, un 32,2% de la població del municipi té estudis universitaris, i un 15,3% educació primària o inferior.

L'índex socioeconòmic territorial del municipi és menor que en la mitjana catalana. Alhora, probablement existeixi segregació socioespacial dins el propi municipi. A més, aquestes dades, basades en el padró probablement no incloquin a les persones temporeres que es desplacen durant uns mesos al municipi per a buscar feina en relació amb el sector agrari.

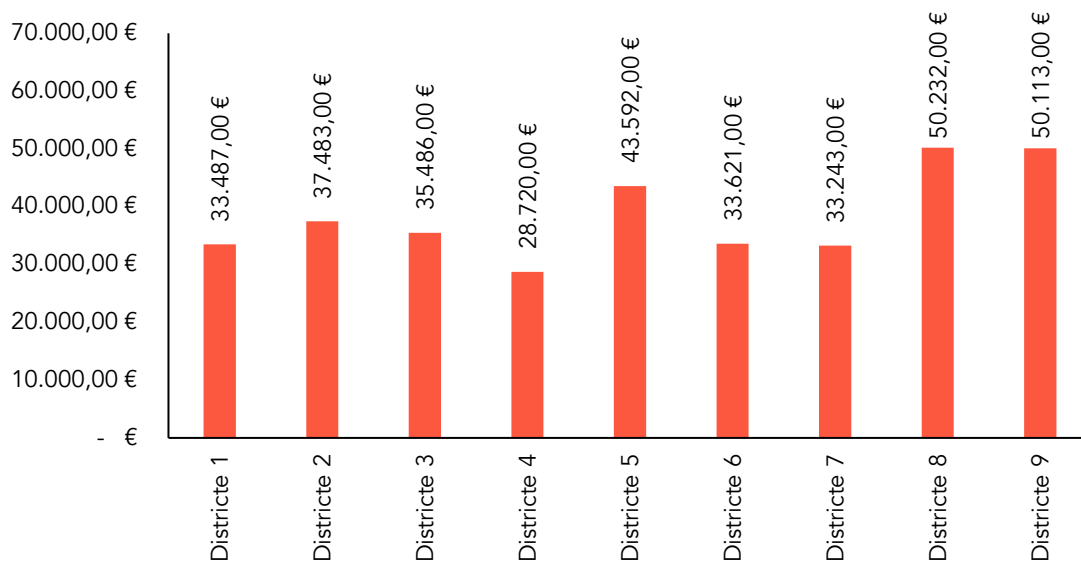
El municipi de Lleida, però, mostra diferències segons el territori. En aquest cas, s'analitza la renda neta mitjana personal a través de les dades de l'INE, que mostren que alguns barris tenen seccions censals amb una renda familiar més baixa de la mitjana, essent especialment el Centre Històric, la Mariola, amb seccions entre els 6.600 i 9.500 euros. Pel que fa a la renda mitjana familiar, en aquests barris la mitja familiar està entre els 14.650 i els 24.200 euros anuals.

Per contra, aquestes dades contrasten amb els barris amb una renda neta per llar més alta, com en algunes seccions censals dels barris de Ciutat Jardí i Joc de la Bola – Camp d'esports, que es troben amb una mitjana de la renda familiar entre

https://www.ine.es/ADRH/?config=config_ADRH_2021.json&showLayers=renda_neta_media_persona_1527&level=5&extent=61437.2124%2C5100061.4528%2C79782.0992%2C5108459.9713%2C102100&locale=ar

Aquestes diferències territorials es poden observar també en les dades de renda neta mitjana de la llar per districtes (Figura 6), ja que els districtes 8 i 9 tenen les rendes més altes del municipi, de més de 50.000 € per llar, mentre que el districte 4 té una renda mitjana neta de la llar de 28.720 euros.

Figura 7: Renda neta mitjana de la llar per Districte de Lleida, 2021

Elaboració pròpia. Font: INE

Atenció als serveis socials

Les dades sobre l'atenció als serveis socials al municipi de Lleida són extretes de la Memòria de 2022 de la Regidoria de Persones, Comunitat i Agenda 2030 del municipi. En aquesta, es detalla que existeixen 4 oficines de Serveis Socials Bàsiques, que són les següents:

- Zona 1: Centre Històric - Democràcia- Zona Alta (23 professionals)
- Zona 2: Mariola - Mariola/blocs – Escorxador - Ronda – Raïmat - Horta Mariola (17 professionals)
- Zona 3: Balàfia- Secà- Pardinyes-Llívia-Sucs- Horta (22 professionals)
- Zona 4: Cauptont - Bordeta- Magraners – Horta (15 professionals)
- Àrea de lluita contra la pobresa i l'exclusió social (17 professionals)

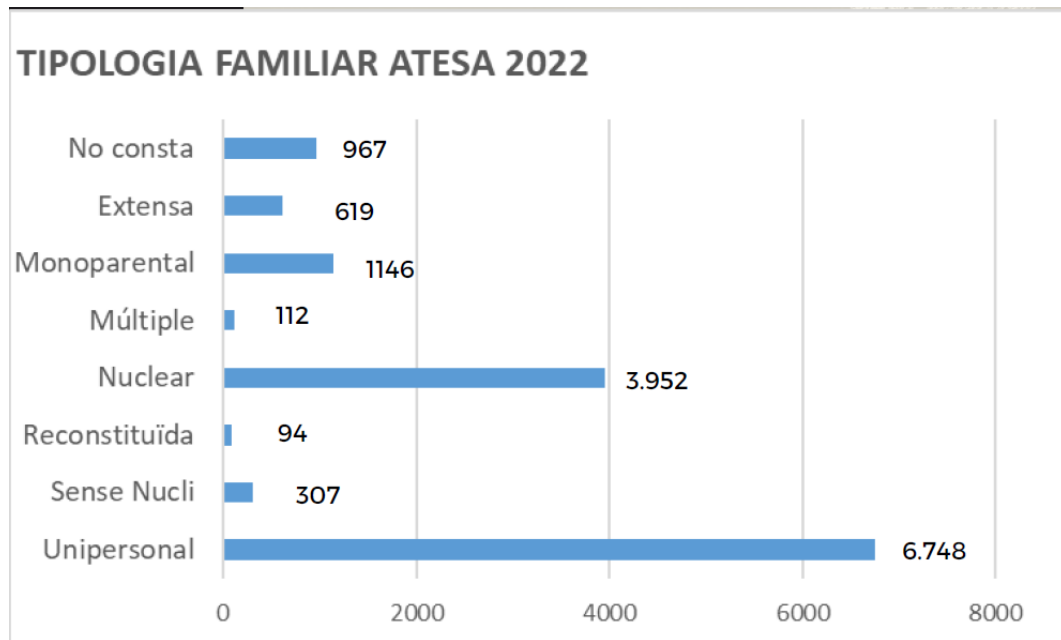
Els serveis socials bàsics inclouen diferents serveis, entre ells, els serveis d'ajuda a domicili i teleassistència, el serveis de menjador social entre d'altres serveis.

Els serveis socials bàsics del municipi han atès al 2022 al 32.222 persones, que representen **el 22,9% de la població total del municipi**, i entre la població infantil, aquest percentatge ascendeix al 16,5%. Aquestes són de les 4 zones del municipi, però també inclouen les persones temporeres, que arriben a l'època de la fruita, i el Pla Iglú, que acull a persones sense llar en les èpoques més fredes de l'any, de novembre a maig.

Pel que fa als nuclis familiars atesos, les dades mostren que de les 13.348 famílies ateses, majoritàriament són famílies nuclears, seguides de famílies amb una sola persona cap de família (monomarental/monoparental). Així i tot, els nuclis unipersonals són els que han rebut més atenció de serveis socials.

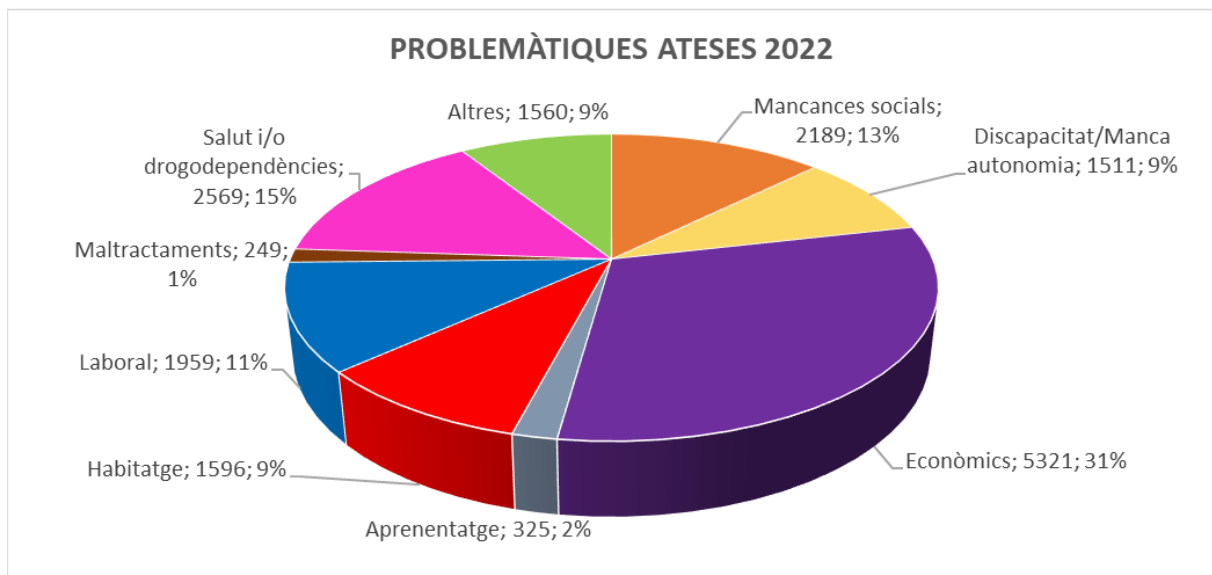
Figura 8: Tipologia familiar atesa pels Serveis Socials de Lleida

Font: Memòria 2022 - Regidoria de Persones, Comunitat i Agenda 2030 del municipi de Lleida

Respecte les problemàtiques ateses, són generalment econòmiques (31%), segurament gran part per a alimentació. En aquest cas, no es detallen les problemàtiques alimentàries de la població atesa.

Figura 9: Problemàtiques ateses pels serveis socials de Lleida

Font: Memòria 2022 - Regidoria de Persones, Comunitat i Agenda 2030 del municipi de Lleida

Respecte les **Persones ateses pel model d'urgència social** al 2022 van ser un total de 7.262 persones, de les quals majoritàriament eren dones (52,5%).

Respecte la tipologia d'aquests ajuts, destaquen els ajuts a l'habitatge i de manteniment 5.128 persones i 1347 persones respectivament.

Pel que fa a l'**ajut de manteniment**, on formen part les ajudes alimentàries, cal destacar que segons l'edat, el 49,8% de les ajudes les reben infants, i pel que fa a la identitat de gènere, el 56,2% les reben dones.

D'altra banda, a través del servei de distribució d'aliments (UE) 3.218 famílies han rebut ajuts de distribució d'aliments al municipi l'any 2022.

En termes d'alimentació, des del SAD s'ha gestionat el servei d'àpats a domicili a 18 persones del municipi. A més també es destaca el servei de menjador social, que al 2022 ha realitzat 40.135 àpats i ha atès a 450 persones.

També existeixen Horts de conreu per l'autoconsum en pisos d'inclusió, on s'han beneficiat 10 persones Dins el projecte Empodera't.

Respecte el projecte d'acollida a persones temporeres, al 2022 s'han atès 669 persones, de les quals el 99,1% son homes. Aquests són majoritàriament d'edats compreses entre els 25 i els 49 anys i els principals orígens són Senegal, Algèria i el Marroc. Servei d'allotjament, àpats (esmorzars i sopars) i altres.

Les dones són les que acostumen a acudir als serveis socials amb més freqüència. Això pot ser a causa del rol de gènere femení, on les dones acostumen a ser les proveïdores d'alimentació, cures i qui s'encarrega de la gestió de les necessitats materials bàsiques a les llars.

En el municipi de Lleida destaquen mesures en èpoques de recollida de la fruita per a les persones temporeres que treballen o que busquen feina (de juny a agost aproximadament)

Característiques de les llars i dels habitatges

Al 2021 a Lleida hi ha un total de 54.542 llars¹⁵, de les quals les unipersonals representen el 37,8%, les llars de dues persones el 28,7%, essent aquestes dues les llars majoritàries. Les segueixen les llars de 3 persones (20,6%), les de 4 persones (15,2%) i les de 5 i més persones (7,8%).

---

¹⁵ Font: INE, Cens de 2021.

Pel que fa a l'estructura de les llars del municipi, destaca que el 13,2% dels nuclis són monomarentals o monoparentals (tenint en compte que les llars d'una sola persona progenitora predominen les llars monomarentals) i que les persones grans que viuen soles sumen un 11,4%, essent majoritàriament de dones grans que viuen soles (7,6% del total de les llars). Aquests nuclis probablement tinguin una dificultat afegida en l'accés al dret a l'alimentació. De les parelles amb fills/es, caldria conèixer les famílies nombroses, però no disposem d'aquesta dada.

Taula 2: Estructura de les llars del municipi i la província de Lleida

	Municipi Lleida	% Municipi Lleida	Província Lleida	% Província Lleida
Unipersonal de menors de 65 anys	8.881	16,3%	27.085	16,0%
Dona gran sola	4.708	8,6%	12.930	7,6%
Homes gran sol	1.558	2,9%	6.406	3,8%
Monomarental/parental	7.205	13,2%	20.592	12,1%
Parella	8.865	16,3%	26.645	15,7%
Parella amb fills/es	14.249	26,1%	46.923	27,6%
Altres	9.076	16,6%	29.182	17,2%
Total	54.542	100%	169.763	100%

Elaboració pròpia. Font: INE, Cens 2021

El parc d'habitatges

A Lleida hi ha 68.299 habitatges, dels quals 54.542 (79,9%) són habitatges principals. D'aquests, el règim de tinença principal és d'habitatge en propietat (70,9%) en les seves diferents modalitats: totalment pagades, heretades o amb pagaments pendents. Els habitatges en lloguer són el 23,2% del total.

Taula 4: Habitatges principals de Lleida segons règim de tinença

	Núm. Habitatges principals	%
De propietat	38.694	70,9%
De lloguer	12.648	23,2%
Altres	3.200	5,9%
Total	54.542	100%

Elaboració Pròpia. Font: Idescat, a partir del Cens de població i habitatge de l'INE, 2021

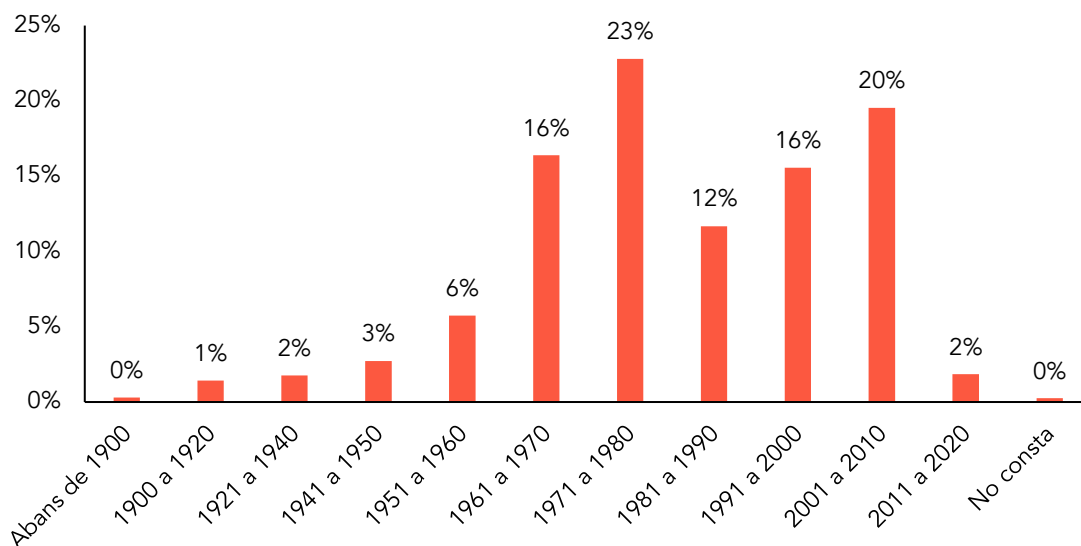
Taula 5: Característiques del lloguer d'habitatge Lleida

Habitatge de lloguer – Lleida	
Lloguer mitjà mensual (€ / mes) - 2023	545,56 €
Número de contractes de lloguer – mitjana 2023	2.358

Elaboració pròpia. Font: Estadístiques de construcció i mercat immobiliari. Departament d'Habitatge de la Generalitat de Catalunya

Pel que fa a l'antiguitat dels edificis dels habitatges principals (Figura 8), destaca que majoritàriament són construïts a partir dels anys 60, essent les dècades de 1970-1980 i 2001-2010 els anys de construcció de la majoria dels habitatges principals.

Figura 10: Any de construcció dels habitatges principals a Lleida

Elaboració pròpia. Font: INE, Cens de 2021

Pel que fa a la **superfície mitjana dels habitatges principals**¹⁶, la major part, un 46,4% tenen una superfície d'entre 61 i 90m², seguits d'un 28,6% d'entre 91 i 150 m². Els habitatges d'entre 30 i 60 m² respresenten el 18,5%.

L'Horta de Lleida

L'Horta de Lleida és l'espai agrari que envolta el nucli urbà de Lleida, d'uns 5 quilòmetres a la rodona i té una extensió de 19.251 hectàrees. El fet d'envoltar una àrea urbana densa (el nucli urbà de Lleida) condiciona un tipus determinat d'agricultura i la presència de determinats components urbans: producció agrària lligada al territori, la conservació del

¹⁶ Font: Idescat, a partir del Cens de població i habitatge de l'INE, 2021

paisatge i l'ús social. Les seves activitats econòmiques principals són l'agricultura i la ramaderia.

L'horta s'organitza en partides (unes 60) definides originàriament per un rec o un conreu particular o la configuració del terreny. Actualment alguna d'aquestes partides ha estat engolida per la ciutat i ha passat a donar nom a alguns barris com Pardinyes o Vallcalent. Els noms d'algunes de les partides són: Pardinyes altes, Pardinyes baixes, Puigbordell, Copa d'Or, Fontantet, Les Canals Plana Bisbe, Sant Ruf, La Plana, Granyena, Boixadors, Fontantet lo Curt, Rufea, Mariola, Gualda, Balàfia, Montaca, Rossinyol, Miramunt, Serrallonga, Vallcalent, Jussana, Guindàvols, Llivia, Torres de Sanuy, Canet, Secà de Sant Pere (horta), Alpicat, Malgovern, Cerdera, Raïmat.

L'evolució de l'Horta de Lleida:

Destaquen en el segle XX dos esdeveniments claus per a entendre l'actual situació de l'Horta de Lleida. Per una banda, als anys 50 el sector de la fruita va tenir un alt creixement, especialment amb el cultiu de la pera, on va haver una transformació, lligada a l'anomenada revolució verda, amb producció intensiva. Així l'Horta es transforma d'una zona on es conreaven majoritàriament hortalisses, blat, llegums, vinya, olivera, sègol i alguna varietat de fruita autòctona, i a on es practica la rotació de conreus com a mesura de conservació del sòl, a una zona en una zona de monocultiu, obtenint el màxim rendiment de la producció agrícola.

Així i tot, l'estructura de les finques continuen essent de petites dimensions, fins que als anys 80, amb la crisi del sector agrari, en molts casos les petites finques en règim d'explotació familiar abandonen l'activitat.

Actualment els fruiters ocupen 1/3 part de la superfície conreada. La producció es principalment de pera, poma, préssec i nectarina. Tanmateix la producció dolça es complementa amb la producció ramadera, de cereals i farratges. El sector agroalimentari ha esdevingut la base de la indústria lleidatana (Copaga, Vallcompanys, Indulleida, San Miguel...)

La Superfície Agrícola Utilitzada (SAU)¹⁷ al municipi de Lleida al 2020 és de 13.909 hectàries, de les quals el 99% són terres llaurades.

Segons el Pla d'usos de l'Horta de Lleida, que entén aquesta com a tot el sòl no urbanitzable del municipi, el sòl principal és el sòl agrari (77,8%), seguit dels usos forestals, de pastures i

---

¹⁷ Font: Idescat, a partir de les dades del Cens agrari de l'INE, any 2020.

erms (10,1%). També està conformada per usos d'infraestructures i vials, construccions, entre d'altres.

Segons l'Idescat, les terres Llaurades, són majoritàriament de conres herbacis a l'aire lliure o amb protecció baixa (48,8%) i de conreus llenyosos permanents a l'aire lliure (46,8%).

Taula 3: Terres llaurades

	Terres llaurades (ha)	% Terres Llaurades (ha)
Conreus herbacis a l'aire lliure i/o amb protecció baixa	6730	48,8%
Conreus llenyosos permanents a l'aire lliure	6448	46,8%
Guarets (inclou terres sembrades per a adob en verd)	589	4,3%
Conreus en hivernacle o amb protecció alta accessible	7	0,1%
Horts per a consum propi	4	0,0%
Total	13778	100,0%

Elaboració pròpia. Font: Idescat

Segons el Pla d'Usos de l'Horta de Lleida, **els usos agraris existents** corresponen majoritàriament a cultius extensius d'alfals, panís, blat, entre d'altres) que representa el 39% de la superfície de l'Horta i que, a més, té una tendència creixent en detriment de la fruita dolça. Per que fa a la ocupació de la fruita dolça, aquesta ocupa el 21%. La pera és predominant, però també hi destaca el cultiu de pomes, nectarines i pressecs.

Altres usos agraris de l'horta són la vinya, centrada en la zona de Raimat (9% del sòl no urbanitzable), i el conreu comercial d'hortalisses, horts amb serveis lúdics i personals i hivernacles amb un pes més baix.

A més a més, en vinculació amb l'activitat agrícola, destaquen:

- Les masies i cases rurals vinculades a l'explotació agrícola
- Els Magatzems i coberts agrícoles, els quals destaquen pel nombre d'edificis i també per extensió, on segons l'avenç del POUM calcula que hi ha 408.

La propietat de les terres

Les dades mostren una masculinització de les persones caps d'explotació¹⁸ de l'horta de Lleida, amb un 17% d'explotacions on les caps de l'explotació són les dones, front un 83%

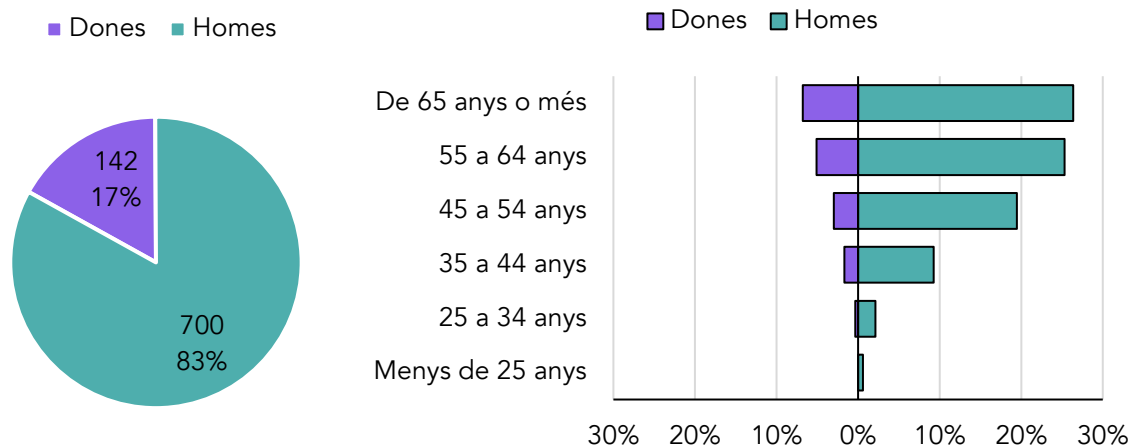
¹⁸ Titular d'una explotació és la persona o grup de persones físiques o persona jurídica que assumeix la responsabilitat legal i econòmica d'una explotació agrària. El cap de l'explotació és la persona responsable de la gestió corrent i quotidiana de l'explotació agrària i pot coincidir o no amb el titular de l'explotació. (Idescat)

d'homes. La masculinització no només es dona en aquest municipi, sinó que a Catalunya la xifra de dones és del 24%.

A més, la mitjana d'edat de les persones caps d'explotació està en 59,5 anys. Les xifres també mostren un percentatge molt baix de persones menors de 35 anys com a caps d'explotació, essent majoritàries les franges de 55 a 64 anys i a partir del 65 anys.

Figura 11: Caps d'explotació de les terres al municipi de Lleida. Segons identitat sexual i edat

Elaboració pròpia. Font: Idescat, Cens Agrari, 2020

Les persones temporeres agrícoles de la província de Lleida

Una característica del territori és que l'Horta de Lleida té un increment pel que fa als treballs de temporada, especialment en l'època de la fruita en els mesos d'estiu. Les dades de l'atenció a persones que es fa des de serveis socials, mostren un perfil generalment masculí. Així i tot, aquestes dades corresponen a aquelles persones que ha comptabilitzat serveis socials, i no a la totalitat de persones temporeres que treballen o busquen feina al municipi. No s'han trobat dades del número i les característiques de la població estacional que habita el municipi i fa treball de temporada.

En l'article "*Trabajadores temporeros inmigrantes en el campo de Lleida (España): perfiles y situaciones sociolaborales*" (2021)¹⁹, que té l'objectiu de conèixer perfils de persones que treballen en la campanya de la fruita de forma temporal i a on s'enquesten a unes 900 persones temporeres a la província de Lleida, destaquem que:

---

¹⁹ González Rodríguez, J. A., Garreta, J., Llevot, N. (2021). Trabajadores temporeros inmigrantes en el campo de Lleida (España): perfiles y situaciones sociolaborales. *AGER: Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural (Journal of Depopulation and Rural Development Studies)*, (31), 7-42. <https://doi.org/10.4422/ager.2021.02>

- Les dones provenen sobretot de països de l'Europa de l'Est, amb contractació en origen, i acostumen a treballar i a buscat feina l'emmagatzematge, tractament, envasat i comercialització del producte agrícola. Mentre que, tot i que també hi ha dones que cerquen feina a la recollida de la fruita, acostumen a fer-ho especialment els homes.
- Un gran percentatge de persones temporeres no compleix amb les condicions bàsiques d'habitabilitat, i destaquem especialment la manca de cuina, ja que el 13,4% de les persones temporeres no tenen accés a cuina en el seu habitatge i aquesta xifra augmenta o disminueix en funció de la nacionalitat i l'accés al permís de residència i treball.

Taula 4: Equipament i recursos de l'habitatge de les persones temporeres enquestades

	Total	Ciudadanos UE	Ciudadanos UE (no nacidos en esta)	Regulares instalados (nacionalidad no UE)	Regulares recientes (nacionalidad no UE)	Irregulares
Agua	88,6	99,1	88,5	84,7	89,1	71,4
Electricidad	87,7	99,5	88,5	83,5	88,2	67,9
Inodoro	87,9	99,5	88,5	83,1	88,8	69,0
Ducha o bañera	87,9	99,5	88,5	83,9	88,2	69,0
Frigorífico	86,8	99,5	88,5	81,5	87,3	67,9
Lavadora	84,2	99,5	84,6	77,0	84,3	66,7
Cocina	86,6	99,1	88,5	81,0	87,6	66,7

Font: Trabajadores temporeros inmigrantes en el campo de Lleida (España): perfiles y situaciones sociolaborales, pàg. 126

Respecte les dones temporeres, durant la sessió de presentació de resultats s'han compartit algunes experiències respecte la seva feina, que confirma les tasques diferenciades del sector entre homes i dones, situant les dones sovint en tasques relacionades amb l'emmagatzematge. La jornada laboral de les dones temporades és jornada intensiva on arriben a fer dos torns de treball seguits. Entre elles hi ha diferents situacions habitacionals.

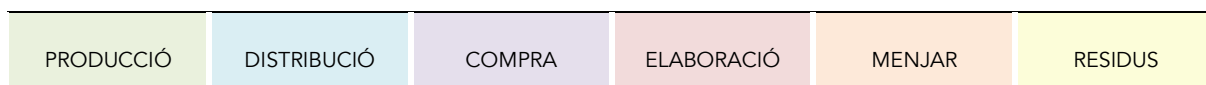
Per una banda, existeix un lloc de residència a més de 70 km del centre de treball i viuen en unes construccions modulars que es troben aïllades de qualsevol nucli urbà en un entorn molt àrid. Per moure's, ho fan a través d'un autobús que posa l'ETT qui les contracta i les porta al lloc de treball i les torna al acabar, exceptuant un dia en el que les porta a un Mercadona a Fraga. Per tant, són totalment dependents en termes de mobilitat i no tenen la possibilitat de elegir el lloc on abastir-se d'aliments. A més, generalment no tenen contacte amb la població del territori i només es relacionen entre elles majoritàriament. Les construccions modulars a on viuen són entre 8 i 10 mòduls on viuen 8 dones per mòdul.

Altres dones temporeres, que viuen al territori i estan arrelades a aquest, treballen en la campanya de la fruita de forma intensiva, fent que tinguin poc temps per a realitzar altres activitats durant la campanya, en aquest sentit, hi ha una manca d'informació sobre com gestionen el seu dia a dia o les tasques domèstiques i de cures degut al poc temps del que disposen i cal tenir en compte que la campanya de la fruita és un treball temporal i intensiu, però les persones que hi treballen solen fer diverses campanyes durant l'any.

3. Pràctiques de sobirania alimentària a Lleida

La garantia del dret a l'alimentació requereix tenir en compte tot el cicle, des de la producció, fins la distribució, compra, elaboració, menjar i gestió de residus o aprofitament.

L'Horta de Lleida

Font: Cooptècniques

L'**Horta de Lleida** agafa molta rellevància, tant pel que fa a la producció, com l'emmagatzematge i la distribució. El vincle entre la producció i la distribució d'aliments es fa a través de:

- Pagesia que fa comandes a domicili
- Pagesia que distribueix als barris i mercats
- Mercats Municipals i les seves parades
- Grups de consum
- Compra directa de productores

La proximitat del nucli urbà amb l'entorn de l'Horta de Lleida fa que sorgeixin diferents **projectes socials vinculats amb la producció i distribució alimentària**. En aquest sentit, projectes com **La Cristaleria Germina**, que es troba al Viver d'Agricultors de Rufeà, i és un projecte de l'Associació Cristaleria que produeix verdura ecològica i de temporada, i la distribueix en una parada del Mercat de Balàfia.

A la zona de Rufeà, s'hi troben els **horts familiars de Rufeà**²⁰, un projecte iniciat al 2011 amb 54 parcel·les de 100m², ampliat al 2013 a 119 parcel·les per la gran demanda que hi havia.

²⁰ https://urbanisme.paeria.cat/copy_of_serveis-urbans/horta/horts-familiars-de-rufeà

A més 5 de les parcel·les estan reservades per a associacions i entitats. La seva gestió és pública i directe de l'Ajuntament.

En els límits administratius del barri de Pardinyes amb l'Horta de Lleida, existeixen els **Horts municipals de Pardinyes**, amb 48 horts de diferents mides (50m² i 25m²) amb reg a cada parcel·la. La gestió dels horts actualment està concedida a l'empresa Punt Eco Agroambiental qui fa el manteniment de l'espai, i la formació i assessorament a les persones que treballen l'hort. A més, les persones usuàries se'ls concedeix 2 anys per a l'ocupació i ús dels horts, que són prorrogables.

Tot i la quantitat d'horts amb projectes comunitaris i coneguts, a l'Horta de Lleida s'amaguen múltiples històries de generacions de famílies pageses que fa temps que sostenen, cuiden i viuen de la terra. És el cas de la Present, pagesa que hem tingut el plaer d'entrevistar.

La Present ha tingut des de sempre una relació estreta amb l'Horta de Lleida i la producció. Des de ben petita que ha acompanyat els seus pares a vendre la fruita i verdura al mercat (a les 4 del matí) i els ajudava a tirar endavant i atendre. Fa uns 12 anys, va obrir una agrobotiga on va poder aprofitar i posar en pràctica la sensibilitat amb els productors i la venda directa. "Jo no soc molt parladora, però sí que escolto molt. I sense voler hi ha una interacció." Sense experiència amb vendes, però amb la proximitat dels productors i la voluntat de sensibilització per posar en valor la importància de consumir de proximitat. I combinant amb la sensibilització mediambiental, fa uns 10 anys va eliminar les bosses per vendre a granel, en un moment que no estava tant estès com ara. Però la competència es fa dura amb els preus de les cadenes o colmadors "i no va de lo econòmic, va de dignitat. De poder donar una dignitat als productors, de no comprar-los-hi a qualsevol preu... és molt més gran tot això". Finalment, després de jornades laborals massa llargues i sense aturador que van costar alguns problemes de salut, va traspasar-se la botiga i va iniciar el Palet de l'Horta. El Palet li va aportar molt de coneixement al voltant de dones pageses i productores de l'Horta de Lleida, i es va apostar per donar-les a conèixer. Actualment, dona suport a la producció, buscant la conciliació amb la seva salut, que determina (per exemple) que no li pot tocar el sol a la pell.

"A casa meva hem viscut la duresa de molts anys de guerra, de postguerra, de no tenir aliments, de no tenir homes a casa perquè estaven a la guerra, etc. Jo això ho sento dir als meus padrins. I això se m'ha quedat molt a dins. El fet de ser pagesos, de ser fructicultors, érem i som una empresa familiar, que a collir fruita hi anem amb la família. Aquestes estones de collir fruita, els padrins t'explicaven històries que et feien veure molt la duresa de no tenir res. La meva padrina havia d'anar al camp i va haver-se de fer pagesa perquè el meu padrí estava a la guerra. I sobreviuen amb les males herbes, perquè ara ens pensem que son males herbes i no ho són. Hi ha molts aliments que tenim a l'abast i que ningú ens explica."

Aquest vincle estret determina una forma de vida, vinculada a la producció d'aliments. Això provoca una tristesa profunda saber que s'està perdent aquesta riquesa i model de vida agrícola que ha viscut fins ara. Considera que tot i que quedin poques persones productores, cal seguir lluitant.

Associació ADV Ecològica Ponent

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

L'associació ADV Ecològica Ponent és una associació de pageses i pagesos que fan producció ecològica al territori i treballen per a potenciar l'agricultura ecològica, fent treball en xarxa i compartint experiències i materials, per exemple, amb un bancs de maquinària compartida, així com per a la visibilització de les dones pageses i el relleu generacional del sector, actualment molt envellit i masculinitzat.

Punt Eco Agroambiental

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

A l'altra banda, a Cappont, també al límit de la Horta s'hi troba el **Punt Eco Agroambiental** amb horts de gestió comunitària (Partida Sot de Fontanet 7). És un espai de gestió comunitària que ofereix lloguer de parcel·les d'hort per al treball i producció, i desenvolupen activitats de sensibilització al voltant de l'agroecologia. Les parcel·les ofereixen protecció (tancat) i instal·lacions i eines necessàries, per exemple, a través del rec automatitzat. L'accés i manteniment de les seves instal·lacions fa que faciliti l'accessibilitat a les veïnes de Lleida. Una altra de les mesures per a fomentar l'accessibilitat del projecte és la mesura de les parcel·les: s'ofereixen parcel·les molt petites, de 5 metres x 5 metres, que pot ajudar a tothom a començar, i amb tots els serveis inclosos. Es combina aquest servei amb la opció, per exemple, de gaudir dels ous que produeixen les gallines de la finca a canvi del cost corresponent, i d'autogestió (es deixen els ous i diners en una capseta, i tothom que en necessiti en pot agafar).

Font: Elaboració pròpia. Col·lectiu Punt 6

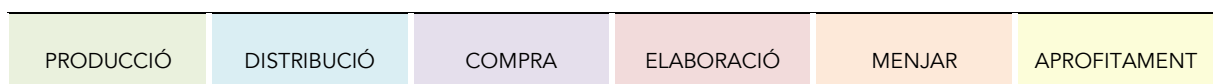
Qui son les persones usuàries? Hi ha molta diversitat d'usuaris i usuàries que lloguen parcel·les per a fer-hi hort: Des de persones jubilades, persones que tenien horts abans, famílies residents a Lleida, famílies que puguen els caps de setmana, canalla, estudiants de temes vinculats amb l'hort, etc. Hi ha altres usos que no tenen a veure amb treballar l'hort, per exemple, lloguer de l'espai amb taules de pic nic per a fer-hi sopars o trobades. Altres usos d'aquest espai és, per exemple, per a fer-hi excursions escolars (a veure les gallines o l'espai).

Com es finança? No té cap via de finançament públic, tot i que es podria considerar que desenvolupen una funció pública oferint activitats de sensibilització a les escoles.

Quines limitacions o reptes té?

- Es treballa des d'una perspectiva agroecològica, cosa que provoca que moltes persones no saben combatre les plagues o els talps des d'aquesta perspectiva i sense pesticides o productes tòxics, i cal fer acompanyament.
- El preu és una mica més alt que als horts de Pardinyes perquè aquests són de gestió comunitària, en canvi, els de Pardinyes els preus estan pactats directament amb l'Ajuntament i no s'inclou la gestió ni tantes instal·lacions amb el seu manteniment.
- Les parcel·les que s'ofereixen son potser bastant petites (5x5).
- La compatibilitat entre els usos d'estar treballant la terra i venir a fer un sopar o un àpat festiu a l'espai del costat, pel soroll.
- Hi ha molts robatoris, sobretot a l'estiu, de menjar per part de persones necessitades que salten la tanca.

RECOOP

Recoop és una cooperativa sense ànim de lucre d'iniciativa social que neix a les Terres de Lleida amb la iniciativa de treballar per aportar la mirada de la sostenibilitat l'àmbit alimentari en tota la cadena, des del sector primari fins que els aliments arriben a taula.

La cooperativa està formada per un equip multidisciplinari amb l'objectiu d'abordar el dret a l'alimentació i la transformació de l'àmbit alimentari des de la complexitat. Són 6 persones en quatre equips de treball: el jurídic, el de nutrició i salut, el de comunicació i màrqueting i el d'enginyeria agrònoma.

Els projectes principals s'emmarquen en la dinamització de projectes comunitaris i la comunicació, divulgació i sensibilització, i treballen en tres principis que són:

1. La justícia alimentària

2. La democràcia alimentària com a la capacitat real de poder decidir com a consumidores informades i conscients
3. El treball col·laboratiu

A l'inici, la cooperativa va engegar un projecte de sensibilització, educació nutricional i divulgació anomenat **"Cultivem la Salut. Alimentació saludable i sostenible per a tothom"**, on van detectar problemàtiques al voltant de la desnutrició al territori, la carència de macronutrients, el sobrepès i obesitat, especialment a nivell infantil i l'augment de les malalties no transmissibles com la diabetis i la hipertensió. Aquestes qüestions estan estretament lligades amb hàbits d'alimentació poc saludables, i per tant una de les estratègies és fomentar l'educació nutricional per tal que les consumidores puguin fer una tria i puguin triar de forma conscient (democràcia alimentària), alhora que es fomenta el consum responsable, que va més enllà de triar els aliments saludables: va lligat a triar aliments de proximitat, de temporada, que tinguin una sostenibilitat no només ambiental sinó també social, etc. Treballen tot això tenint en compte, alhora, la prevenció del malbaratament, és a dir, tancant el cicle. També treballen en el foment de l'autoestima alimentària, donant valor al territori, les persones que produeixen l'aliment, les persones treballadores, la cuina, la gastronomia i la cultura gastronòmica, etc.

El projecte Cultivem la Salut va tenir una durada de més d'un any en què es van fer activitats d'educació nutricional en centres educatius d'educació formal i informal, a més de cap al públic general fent activitats de divulgació a fires alimentàries i arribant a un públic més familiar o amb edats més diverses. I amb la intenció d'arribar a professionals del sector empresarial i a l'administració pública, també fent conferències i xerrades.

Actualment, Recoop se centra i dona suport en diferents iniciatives, com per exemple:

- L'Hort Comunitari a Mariola
- El grup de Suport i Divulgació. Grup en el què persones majors de 60 anys comparteixen els seus sabers gastronòmics amb joves que ja no saben fer conserva, que no saben com cuinar-se, que no tenen temps, etc. Posant en valor els sabers que hi ha al barri, no solament culinaris, sinó de compartir a on es compra el menjar fresc, a quin lloc i hora es poden trobar els productes més econòmics, etc. que també són sabers lligats a la gastronomia i l'alimentació i que poden transmetre's entre generacions o col·lectius migrants, per exemple.

A més, Recoop està engegant actualment un servei de menjador comunitari on hi pugui anar tothom, des de persones universitàries, treballadores del barri, persones en situació de vulnerabilitat, etc. com un espai a on satisfer la necessitat alimentària i alhora espai de trobada. S'està fent gràcies al paraigües de la Comunalitat Urbana.

Recoop també té una línia internacional des d'on formen part de diferents projectes europeus i internacionals. Per exemple, la participació del Fòrum Mundial de l'Alimentació, treballant en futures polítiques relacionades amb temes alimentaris i posant la veu de Lleida com a part de la seva responsabilitat social com a cooperativa.

Programa de Comunalitats Urbanes: La Descomunal

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

Actualment, a través del programa de Comunalitats Urbanes de la Generalitat, amb l'objectiu de generar xarxes de suport mutu arrel de la crisi provocada per la COVID -19 es va desplegar una **Comunalitat Urbana anomenada La Descomunal** a la zona de Mariola, Blocs Joan Carles, Tur de Gardeny i un trosset dels barris del voltant, arribant a fins a 20.000 habitants.

Les entitats promotores de la Comunalitat Urbana són l'Ajuntament de Lleida, Recoop, la Unió esportiva de Gardeny i Champagnat. Una de les premisses del programa és el fet que s'ha de desenvolupar amb la feina de d'empreses o entitats diverses, per tal de que es generi un treball en xarxa. En aquesta comunalitat es promou la creació d'aquestes xarxes de suport a partir de tres pilars bàsics:

1. Cultura
2. Inserció laboral
3. Esport i la salut

El tercer pilar, el de l'esport i la salut, és el que té més relació amb la sobirania alimentària, ja que gira al voltant del dret a l'alimentació i de poder desenvolupar diferents serveis col·laboratius que vetllin per a garantir-lo a través de l'educació nutricional i el foment d'hàbits saludables. Això s'està fent amb la UE Gardeny, que té expertes al barri per a treballar temes d'activitat física, hàbits d'higiene, etc. i sumen aquesta part d'alimentació i nutrició.

Horts comunitaris La Mariola

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Els horts comunitaris de la Mariola és un projecte impulsat per Recoop i la Descomunal, la Comunalitat de Lleida. A través d'una cessió de l'Ajuntament, s'ha fet un procés participatiu per decidir els usos del projecte. En aquest, es va realitzar una diagnosi amb el barri i les entitats per a definir i decidir sobre diverses temàtiques de l'hort, com els seus usos. Aquesta diagnosi es va fer tenint en compte la interseccionalitat i es va arribar a persones diverses per a que la diagnosi tingués diferents punts de vista, per exemple, des de la diversitat funcional,

ja que l'espai ha de donar resposta i incloure a totes les persones del barri i tenint en compte que quan es treballa de forma comunitària les diagnosis son dinàmiques.

Associació de dones productores de l'Horta

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Hi ha una Associació de Dones Productores de l'Horta de Lleida. S'associen amb l'objectiu d'enxarxar-se, donar-se suport, compartir recursos, trobar-se i teixir estratègies conjuntes.

La Present pagesa i membre d'una família de pagesos de l'Horta de Lleida explica: "Si parlem de la generació de la meva mare, una mica més enrere, l'aportació de les dones ha sigut ser la base de la família. El fet d'organitzar-se i la dona anava al camp, estava a casa, cuidava dels fills, cuidava dels padrins i s'han mantingut molt l'empresa familiar gràcies a les dones. Però les dones pensa que són les que han collit la fruita... en temps enrere, i aquí s'acaba... ja parlem de la meva generació, hi ha moltes dones formades, ja han fet estudis, enginyeries... la carrera d'enginyers agrònoms a Lleida la van ficar a Lleida des de fa anys." És des d'aquí que neix la necessitat d'associar-se les dones, entenent el seu paper primordial a la producció, així com donar-se suport en un món masculinitzat com és la producció.

Per altra banda, moltes també participen de l'Associació d'Empresàries de Lleida, on hi ha moltes productores no només de fruita i verdura, sinó també de carns, de ous, de ramats... "Ja no dic pageses, per englobar-les a totes".

Iniciatives de suport a la producció

S'han fet diversos investigacions per a estudiar i visibilitzar la problemàtica associada a les males condicions de les persones que treballen en l'àmbit de la producció. Per exemple, el Grup de Desigualtats Socials de la UDL ha fet un estudi sobre la inseguretat alimentària que pateixen les persones temporeres i quin impacte té a la salut d'aquests temporers, amb resultats esfereïdors. Per aquest motiu, és i ha estat rellevant desplegar mesures de suport a la producció i a les persones que s'hi dediquen per a millorar-ne les condicions.

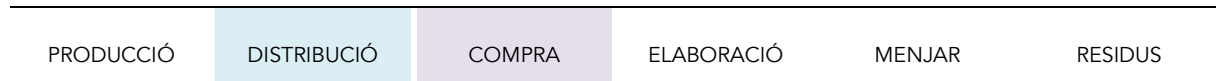
Des de l'administració pública, en època de temporada, s'habilita la **Fira de Lleida**, un recinte que compta amb nombroses places per a oferir un suport alimentari a les persones temporeres. S'elabora menjar i s'ofereixen places d'alberg mixt. Tot i això, es considera insuficient i molt precari, ja que hi ha hagut casos d'intoxicació alimentària que han impactat sobre més de 50 temporers.

Davant la manca de suport institucional, algunes entitats treballen per oferir altres estratègies de suport per pal·liar la problemàtica:

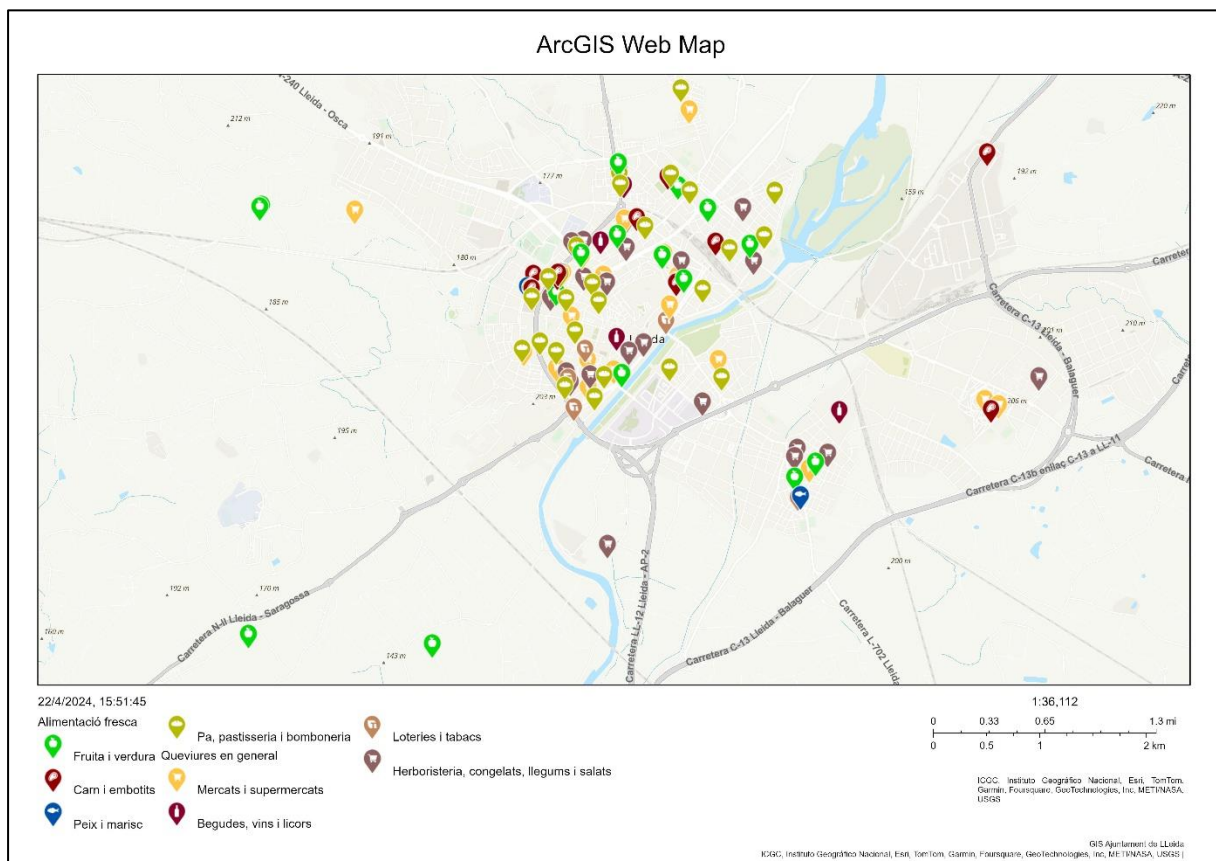
- La "Fruita amb justícia social" és una campanya per exigir fruita amb un segell de qualitat que garanteixi els drets socials i laborals de les persones temporeres i migrades. Des de fruita amb justícia una de les potes de treball més important és al sobirania alimentaria i la sostenibilitat del territori.
- La **Llamborda** ha redactat i presentat un projecte d'assessorament entorn les violències masclistes i l'asil per a les persones temporeres.

Teixit comercial vinculat a l'adquisició i compra d'aliments

Pel que fa a l'adquisició i compra d'aliments, hi ha diversitat de comerços destinats a la compra d'aliments al municipi, que es mostren en el Mapa 1, on es destaca la fruita i verdura que en moltes ocasions ofereixen servei a domicili (verd) i els mercats i supermercats (groc)

Mapa 1: Alimentació fresca i queviures al municipi de Lleida

Font: SIG Ajuntament de Lleida – Compra a Lleida

Mercats

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

Els Mercats són iniciatives que promouen la sobirania alimentària amb suport municipal. Treballen per oferir productes ecològics i de proximitat, de temporada i de productors i productores locals, fent accessible una alimentació sana i fresca a la ciutadania, i majoritàriament, sense intermediaris, és a dir, existeix una relació de proximitat entre la paradista i la persona productora. Actualment, n'hi ha 3 a Lleida, segons l'Ajuntament de Lleida, repartits en diferents barris:

- Mercat Municipal de Ronda-Fleming
- Mercat Municipal de Balàfia
- Mercat de Cappont

També hi ha els mercats setmanals, els quals:

- **Mercat de l'Hort a Casa.** Primer dissabte de cada mes de 19 a 20h. És un mercat de productes locals amb l'objectiu de donar un lloc de venda als pagesos i elaboradors lleidatans. També per a promoure els productes agraris de proximitat, això com els valors de l'agricultura i l'alimentació. Lloc: Plaça Sant Joan.
- **Mercat del Camp d'Esports.** Dijous de 9 a 14h. Fruita i verdura, roba, calçat, marroquineria, bijuteria, parament de la llar, parament de la persona i altres. Lloc: Aparcament del recinte del Camp d'Esports.
- **Mercat Barris Nord.** Dissabte de 9 a 14h. fruita i verdura, roba, calçat, marroquineria, bijuteria, parament de la llar, parament de la persona i altres. Lloc: pàrquing davant del pavelló del Barris Nord.

Actualment, es valora que els mercats es troben amb una manca de suport en la dinamització de la seva activitat, i molts d'ells acaben amb menys activitat econòmica i alimentària, i les parades es transformen, es redueixen o no compleixen les necessitats de les persones. Aquest fet impacta directament sobre la vida quotidiana de les persones i el model de consum. Aquesta problemàtica està vinculada amb la manca de suport i dinamització d'aquests, agreujada pel canvi de model de consum de la població i canvis poblacionals d'alguns barris. Els últims anys estan patint una davallada de la seva activitat, pèrdua de moltes parades, canvis constants de comerços i ocupació de gran part del mercat per cadenes de supermercats que ofereixen més diversitat de productes a un preu més baix. A més, s'han reduït les persones consumidores als mercats de la ciutat perquè hi ha pobles del voltant que han augmentat els serveis propis i fa que la gent no s'hagi de desplaçar per comprar. El Mercat de Balàfia és un dels més afectats, ja que només queda una parada oberta, portada per l'Àgueda, a qui hem tingut el plaer d'entrevistar. La parada es troba en precari (lloguer a través de l'Ajuntament), i des que es va acabar la concessió el 2020, va perdre els drets per decidir la obertura o el tancament de la parada. En ser la única parada, se li ha concedit

vendre altres productes: pa, carn, entre altres. Els mercats permeten un vincle més pròxim amb les productores, que s'explica que a Lleida no n'hi ha de grans.

Quin vincle estableix entre les persones? Qui són i com es garanteix l'accessibilitat? Els mercats permeten un vincle més pròxim amb les productores, que s'explica que a Lleida no n'hi ha de grans.

A l'entrevista amb l'Àgueda s'evidencia la cura amb la que treballen les persones que hi ha darrere de les parades del mercat, procurant, per una banda, que el producte sigui bo i de proximitat, sempre que sigui possible, i quan no ho és, informant, i per altra banda, que les persones i famílies necessitades de la zona puguin tenir caixes i cistelles extretes dels excedents de forma gratuïta, i pa congelat perquè es conservi millor. Són 4-5 famílies, 1 o 2 cops la setmana. Aquesta és una forma de garantir i facilitar l'accés a l'alimentació des de la cura a les persones amb qui s'estableix vincle clientelar o de proximitat.

Aquesta cura també es té amb les persones productores, ja que a l'hora de comprar el producte, es paga a un preu raonable a les persones pageses perquè es considera que s'hi ha de guanyar la vida. I aquest fet juga en contra a l'hora d'ampliar clientela, ja que els preus són individualment més elevats que als supermercats o als colmadors. **Perquè el cost s'entén des del seu conjunt, des de garantir les bones condicions de vida de la producció, al bon producte i als vincles de proximitat.**

Aquesta cura dels vincles de proximitat ajuda a tenir un suport quan la única persona paradista del mercat necessita anar al lavabo, carregar caixes, anar a la càmera, ajudar a una senyora a carregar la compra, o altres necessitats del dia a dia. I a l'inrevés, ja que moltes de les clientes són persones grans que la paradista acompanya una estona per carregar-li la compra, o se'ls porta la compra a casa quan estan malaltes.

Donar resposta a les necessitats de la vida quotidiana per ampliar la clientela és difícil, ja que els horaris del mercat es plantegen de 8 a 14h, horari que no a tothom li va bé per comprar i conciliar amb la feina. Però per altra banda, s'explica que algunes èpoques o dies que s'obre tot el dia, requereix de moltes hores de feina per les persones paradistes, que compensen poc amb les ventes fetes. En general, les condicions de treball en una parada del mercat són difícils, i s'agreugen davant la situació d'estar sola, o en situació de criança.

Grups i cooperatives de consum

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Els **grups i cooperatives de consum** són grups veïnals destinats a fer compres conjuntes, sigui per abaratir costos, o bé per ser agents actius en el consum, habitualment seguint valors

ecològics i de proximitat. El format pot ser a través d'un grup informal, d'una associació o cooperativa, la majoria d'elles funciona gràcies al treball voluntari. Al municipi de Lleida s'han detectat un total de dos grups de consum:

- Lo Fato, Associació de Consum ecològic, al carrer Dr. Combelles, 11.
- All Negre, al carrer del Nord 4.

L'All Negre és un grup de consum que engloba 20 unitats de convivència.

Font: Cooptècniques

Quin vincle estableix entre les persones? Funcionament i participació: És la força de la gent el motor que fa que funcioni el grup de consum. A l'hora d'engegar-ho, la implicació calia que fos major, i en canvi actualment, ja roda sol (la implicació és aproximadament d'1 hora la setmana). Gràcies al grup motor que va engegar el grup de consum, més gent en pot gaudir perquè es fa més assequible en cost temps. El vincle entre les persones del grup també s'hi estableixen llaços de cura i ajuda mútua quan cal, si algú està malalt, s'ajuden i li porten la comanda a casa, per exemple.

Qui son les persones usuàries? Persones amb ganes de compartir el consum i l'espai de recollir la cistella, que també és un espai de trobada i s'aprofita per fer llavors les assemblees cada dos mesos. Pel que fa a la paritat, s'explica que no reflexa la realitat quotidiana: hi ha molts productors i productores, i consumidors i consumidoras, en un sentit aparentment igualitari.

Com es garanteix l'accessibilitat? Diversificant la oferta. Quan mires les condicions laborals s'encareix. També a través de la possibilitat de fer la comanda per internet facilita a moltes persones i ajuda a l'accessibilitat en clau temporal. Caminar cap a la sistematització de les

tasques del grup de consum també ha estat una acció per millorar l'accessibilitat (temporal) ja que, s'explica que generar un grup que comporta molta implicació, serà caduc perquè no tothom ho podrà sostenir en el temps. A més, l'espai fa molt, és a dir, tenir una infraestructura com l'Ateneu on desenvolupar el punt de trobada i distribució facilita molt la quotidianitat de moltes persones, amb canalla o sense, pel punt de trobada, suport i socialització que suposa.

Quines limitacions o reptes té?

- Dependència de la implicació de la gent (costa d'engegar al principi).
- Apostar per consumir de proximitat i de temporada provoca la necessitat de deconstruir el desig i canviar-lo per la conscienciació. És a dir, per molt que vingui de gust menjar pinya, cal un exercici per vincular la pinya, no només al desig, sinó a la consciència del cost que implica menjar pinya. Per altra banda, la varietat del moment depèn de les existències que hi ha, i per tant, quan hi ha un producte concret, s'acostuma a repetir molt "quan hi ha mandarines, sempre mandarines". O la necessitat de canviar els hàbits, ja que, per exemple, tomàquets en mengem tot l'any, però només són de temporada entre el maig i l'octubre.
- A l'hora de mirar l'accessibilitat econòmica, sempre serà més car un producte que vetlla per les bones condicions laborals que hi ha al darrere de la seva cura i producció, que els que no. D'aquesta manera, és difícil competir amb les grans empreses explotadores.
- És sempre la proximitat la millor opció? Què implica generar les condicions per tal que alguns productes es facin aquí? Genera més impacte si no són condicions naturals?

Hi ha molt poques botigues de Lleida que li donin valor a l'origen i la forma de producció dels productes que venen.

Iniciatives de distribució solidària d'aliments

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

---

Altres formes de provisió d'aliments, més enllà del mercat, comerços i grups de consum, són entitats que ofereixen cistelles i a on serveis socials bàsic deriven a persones que ho necessiten. En aquest sentit, s'han trobat:

- El **Banc d'Aliments**, que a través de la xarxa d'entitats socials del municipi, reparteixen aliments a "persones en situació de precarietat alimentària i vulnerabilitat".

- **Projecte El Palet**²¹, ubicat en l’Avinguda Balàfia, és un projecte del banc d’Aliments que consisteix en un punt de distribució d’Aliments de les comarques de Lleida que funciona com una botiga de barri, on també hi ha un espai de pedagogia i educació en l’alimentació i un servei d’assessorament nutricional a les persones usuàries. També té una botiga d’aprofitament de frescos que procedeixen de l’horta de Lleida oberta a totes les persones.
- **La Botigueta**, servei de distribució d’aliment al carrer Sant Martí i gestionat per Arrels Sant Ignasi. Ofereix, lots freds, per a persones sense llar o sense cuina dos cops per setmana; lots curts, donant suport setmanal d’alimentació i assiduïtat de productes frescos per a persones i el Lot calent, que donen un suport esporàdic d’alimentació a persones i famílies, de forma mensual.
- **Programa d’aliments de Esclat – Associació i Solidaritat Santa Teresina**, on es distribueixen 80 lots a famílies dels seus programes o derivades pels serveis socials bàsics de l’Ajuntament, amb aliments que arriben de la Unió Europea i del Banc d’Aliments.
- Altres espais de distribució alimentària històricament són les parròquies, però depenen d’ajudes que aquest any no han rebut.

El projecte El Palet és un centre de distribució solidària d’aliments, un servei derivat de la Fundació Banc d’Aliments. Aquest servei és un supermercat que funciona per punts, de manera que les famílies que venen derivades amb punts per gastar poden anar a recollir el que els hi falta, distribuït com un supermercat.

Com es treballa el valor nutricional? Aquest espai està disposat de tal manera que els productes saludables tenen una puntuació més baixa i estan distribuïts a les primeres files més accessibles de l’entrada. D’aquesta manera, no es prohibeix cap aliment, però s’incentiva un tipus de dieta (equilibrada i saludable). El sistema d’ajuda amb espècies aporta un menor percentatge de malbaratament del menjar, ja que les famílies i persones agafen el que necessiten.

Quines limitacions o reptes té? Actualment, el sistema d’ajuda alimentària ha canviat pel de targeta moneder. En aquesta línia, un sistema basat en targetes moneder s’abasteix a un nombre menor de persones que amb el model d’ajuda en espècies, ja que permet comprar a l’engròs i a granel.

Menjador Social Jericó

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

²¹ <https://www.elpalet.org/>

Una altra forma de vincular la provisió i l'alimentació són els menjadors socials i els menjadors escolars.

Els **menjadors socials** són equipaments que presten servei d'alimentació a persones que viuen en habitatges sense condicions per cuinar, o que requereixen un seguiment d'hàbits alimentaris, persones sense llars o sense ingressos, que cobren pensions mínimes i que no poden atendre a la cobertura d'aquesta necessitat bàsica. En aquest sentit al municipi només s'ha trobat un menjador social:

El **Menjador Social de la Fundació Jericó²²**, al carrer Tallada 33, dona servei d'assistència alimentària a les persones usuàries introduint, a més la figura de l'educador/a social, que fa seguiment de les persones i treball conjunt amb coordinació de Serveis Socials de l'Ajuntament de Lleida i altres entitats socials i recursos. El servei proporciona un menú complet a les persones usuàries amb aliments provinents del Banc d'Aliments, empreses, particulars i altres entitats. Està obert els 360 dies de l'any, amb possibilitat d'emportar-se els àpats a casa. El menjador social del Jericó neix de la coordinació entre el Banc d'Aliments i l'alberg amb l'objectiu de repensar el servei i caminar cap a un servei menys assistencialista i més professionalitzat. El resultat d'aquest procés ha estat el menjador social Jericó, que consta d'un equip de professionals amb una persona cuinera, i un equip de voluntàries.

Font: Elaboració pròpia. Col·lectiu Punt 6

Funcionament i participació: La persona cuinera s'encarrega d'elaborar els àpats per a les persones usuàries del menjador tenint en compte el valor nutricional d'una dieta equilibrada. L'equip de voluntàries s'encarrega de la recerca i reciclatge d'aliments, a través d'un circuit establert i construït comunitàriament de distribució que ofereix aliments que ja no es poden

---

²² <https://www.elmenjador.org/#/>

vendre. Són aquestes persones voluntàries qui a través de la ruta de recollida adquireixen els aliments. L'equip professional té integrades persones que s'encarreguen de donar suport amb la seguretat alimentària: com es conserven els aliments, en quin estat estan, etc. a més de donar eines per l'equip per entendre les opcions alimentàries diverses i poder donar cobertura. Un dels objectius del projecte és poder treballar temes comunitaris o alimentaris a través de compartir els àpats.

Quin vincle estableix entre les persones? El vincle que s'estableix entre l'equip de professionals i voluntàries amb les persones usuàries és proper i d'acompanyament. Resolent necessitats bàsiques com l'alimentació, ajuda a tenir un acompanyament més proper que moltes vegades les usuàries tenen amb l'assistenta social. Tenir una relació estreta permet conèixer les necessitats dels usuaris, i alhora, fa que la feina d'elaboració del menjar sigui molt més agraïda (perquè les usuàries ho son i així ho transmeten a l'equip). La Núria, cuinera del menjador que hem tingut el plaer d'entrevistar, no treballa sola: compta amb un equip de persones voluntàries que fan possible tot el projecte.

Qui son les persones usuàries? El menjador té una capacitat per a 30 persones, totes elles derivades de Serveis Socials. En el cas d'haver-hi menors, es deriven a un altre recurs, per exemple, targeta moneder. El perfil d'usuaris del menjador social Jericó és un perfil de persones molt masculinitzat, majoritàriament en situació de carrer o situacions diverses de drogodependències. Això no significa que no hi hagi dones en situació de carrer. La Núria fa la reflexió que estar en situació de carrer pot resultar ser més dur sent dona que home, per la societat patriarcal. Moltes de les dones han patit violacions, entre altres agressions a la seva integritat que són totalment silenciades i invisibilitzades. Per això, al Jericó s'intenta que es teixixin vincles entre les dones usuàries, per poder crear sororitat i acompanyament comunitari.

Com es finança? Finança i funcionament públic-privada-comunitària. És a dir, funciona gràcies al suport públic econòmicament parlant, gestionat el servei i dut a terme a través d'una fundació privada, i molt del treball sostingut gràcies a les persones voluntàries. Tot i això, és un projecte en recerca constant de finançament, ja que tot i que té suport administratiu, només suposa un 1% del que es necessita per a ser sostenible.

Quin vincle s'estableix amb l'entorn? S'organitza i es participa d'activitats al barri i també alguns dels restaurants participen del programa on ofereixen un àpat de restaurant a les persones usuàries. A més, el menjador Jericó no només ofereix servei a les persones derivades de Serveis Socials, sinó que intenta construir un vincle amb l'entorn i amb el barri de manera que, com que sobren molts aliments, es dona al veïnat amb situació de necessitat. Sobra molt menjar, però treballen des de la visió d'aprofitar-ho, no de llençar-ho.

Quines dificultats, límits i reptes té el servei?

- La manca de planificació dels aliments que es disposarà a l'hora d'elaborar el menjar "A veure què m'arriba avui, i a veure què podré fer demà". I a l'inrevés, decidir quin tipus d'aliment toca avui, implica planificació i potser dificultat de recerca per a les persones voluntàries que fan la ruta de recollida. Per exemple, potser si un dia toca pollastre, cal saber-ho i organitzar-se dies abans per anar-lo a aconseguir.
- La manca de previsió del nombre de persones voluntàries que donin suport a l'elaboració del menjar. Aquest fet i l'anterior, impliquen una creativitat i capacitat d'adaptació constant, i la Núria, cuinera, explica que ella compta amb el disseny diari de pla A, B i C.
- Donar cobertura a la diversitat de població que ve. Per exemple, menjar Halal. S'explica que cal tenir en compte els productes que donen una cobertura més àmplia, per exemple, el pollastre. En cas contrari, el porc genera més dificultats perquè es recicla menys i per tant hi ha menys accés, i alhora, les persones musulmanes no en prenen. Conèixer les persones usuàries permet conèixer les seves necessitats.
- Ampliar la implicació de les persones i eliminar la mirada de caritat des d'una perspectiva més assistencialista.
- Un dels reptes per exemple, per tal que el menjador tingui més impacte al barri seria poder oferir dinars a les persones que treballen o viuen pel voltant, per a augmentar el vincle amb el projecte i poder oferir un servei més ampli i divers. Tot i això, és difícil i té limitacions legals a causa que del menjar provinent de donacions no se'n pot extreure lucre.
- Segons la Núria, la dificultat més gran però, és lidiar amb el sentiment d'impotència davant situacions vulnerabilitzades estructuralment de moltes persones que venen a menjar, i la manca de polítiques públiques que puguin ajudar a millorar les seves condicions.

En general, el menjador Jericó és un projecte que implica una dependència forta de l'energia i motivació de la gent de l'equip professional per a tirar endavant el projecte.

Centre Obert d'Arrels

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

Altres opcions fora del circuit és el **Centre obert d'Arrels** (servei) on donen esmorzars i berenars. S'explica que les persones usuàries d'aquest últim servei són persones que no volen entrar en circuits tant institucionalitzats, i arran d'un suport nutricional que es va fer, es va registrar que hi havia moltes persones que únicament assistien al Centre Obert d'Arrels per aquest motiu, i per tant, la seva única ingesta era aquest esmorzar i berenar.

Els menjadors escolars

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

Els **menjadors escolars** són una oportunitat per a garantir una alimentació saludable a infants i adolescents i abordar la relació amb l'alimentació i la consciència de l'origen dels aliments. En aquest sentit, qui s'encarrega de l'alimentació pot ser la pròpia escola amb persones cuineres o a través de la contractació d'un càtering extern, i hi ha diferents formats que permeten incidir al voltant de quina és la alimentació que s'ofereix.

Menjadors comunitaris en edificis amb serveis

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

L'**edifici Majèstic de Lleida**, al barri de Joc de la Bola ofereix apartaments amb autonomia i serveis comuns per a la gent gran i persones amb discapacitat o diversitat funcional. Un dels serveis que ofereix és servei de menjador comunitari, amb la opció de dur el menjar a l'apartament o fer-ho al menjador. El servei engloba també una cura del malbaratament alimentari a través de fer-los escollir el dia abans el menú que les persones volen. Aquest servei també és obert a persones externes visitants de les persones residents, que ofereixen menjar a un preu mòdic (4€).

Iniciatives i infraestructures de suport a l'elaboració del menjar

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

L'Institut Torre Vicenç va presentar un projecte Innova que es diu **Fons per la seguretat alimentària**. Ofereixen la cuina educativa que tenen del cicle de dietètica per cuinar amb famílies que van a Palet. El projecte s'està iniciant actualment amb la voluntat d'unir i ampliar el suport comunitari en els diferents cicles de l'alimentació. Els projectes innova són un aprofitament de les infraestructures educatives fora de l'horari escolar per a que es puguin amortitzar per una tasca comunitària.

Iniciatives per a l'aprofitament del menjar

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

Moltes de les iniciatives pel dret a l'alimentació que treballen des d'una perspectiva comunitària tenen en compte l'aprofitament a l'hora d'accedir als aliments o de gestió dels excedents que sobra de la seva pròpia activitat. Hi ha aplicacions com per exemple "Too good to go" que ofereixen a preu rebaixat aliments que no es poden vendre, estan a punt de caducar o sobren. Aquest tipus d'iniciatives poden ser favorables a l'hora de dinamitzar aliments que sense aquestes eines es llençarien, però s'observa que els espais amb més vincle

comunitari amb l'entorn no els és útil. L'Àgueda, paradista del mercat de Balàfia, explica que considera que els excedents que ella llençaria té més sentit donar-los a les persones i famílies necessitades del barri, en comptes de vendre-ho per obtenir benefici i dificultar l'accés a les persones que tenen una necessitat més severa. És així com ella, setmanalment, prepara lots de productes que no pot vendre per a les famílies necessitades, incloent safates de carn o pa congelat si fa falta, i adaptant les comandes a les necessitats de les persones: sigui una o dos cops per setmana, segons necessitat.

Espais públics de suport al cicle

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	APROFITAMENT
-----------	-------------	--------	------------	--------	--------------

Pel que fa a la **infraestructura pública d'espais a l'aire lliure i verds**, destaquen 5 espais habilitats per a menjar i fer pic-nic, dels quals només un d'ells està situat al nucli urbà:

- Parc de la Mitja Lluna, Turó de la Seu Vella, Lleida
- La Carbonera, Lleida
- Pous de la Sant Miquel, Parc de la Mitjana, Lleida
- Aiguamolls de Ruffa
- Camí del Riu

Pel que fa a la renaturalització dels espais de vida, s'exposa que hi ha un projecte d'escocells per posar-hi plantes aromàtiques.

4. Diagnosi propositiva sobre el dret a l'alimentació a Lleida

Com es garanteix el dret a l'alimentació a Lleida?

Considerem que hi ha tres factors que condicionen el dret a l'alimentació per a tota la població a Lleida:

- Suport físic
- Entorn social i cultural
- Polítiques públiques

Com aquests elements ens ajuden (o no) a garantir tot el cicle de sobirania alimentària digna a Lleida?

El suport físic i territorial

L'Horta de Lleida és molt gran i referencial per al territori. Hi ha molta superfície dedicada a la producció situada als voltants dels nuclis urbans, però amb poca connexió física i permeabilitat entre els dos teixits. Es valora favorablement la proximitat geogràfica del nucli respecte l'Horta de Lleida. Però alhora, es valora que existeix una **desconnexió física i simbòlica** entre un element i l'altre.

Segons la Lourdes, membre de Recoop, hi ha una desconnexió i desconeixença al voltant de l'origen dels productes i la seva producció. Això fa, per exemple, que no sapiguem escollir els aliments que són de temporada, que no valorem l'impacte que té sobre els productors, en la seva qualitat de vida, en mantenir aquest arrelament amb la terra a través del nostre consum, consumint de proximitat, de temporada, consumint productes respectuosos amb el medi ambient, etc. La proximitat física amb l'Horta de Lleida és molt alta, i per tant, caldria aprofitar-ho per reconstruir aquesta connexió.

Tot i això, han sorgit algunes iniciatives per fomentar la producció de proximitat al nucli a través de petits espais, horts comunitaris o socials. I alhora, iniciatives a l'horta que combina amb altres usos per a convidar a la comunitat a participar-hi i tenir-hi vincle.

El **model urbanístic i econòmic de Lleida** (i del nostre context) està basat en grans superfícies comercials per a comprar menjar a les perifèries urbanes a través de grans cadenes com Lidl, Ametller i Esclat. Aquest model fomenta la mobilitat en cotxe i la desconnexió dels mercats i el teixit comercial de proximitat i de petit comerç dels barris, augmentant la distància entre la producció i la compra. Alhora, dificulta l'autonomia de les persones a l'hora d'anar a comprar a causa de la llunyania i la necessitat de vehicle privat.

L'**accés directe als productes locals de l'Horta de Lleida** és possible gràcies a punts de distribució com els mercats i altres botigues de repartiment, o grups de consum situats als

espais comunitaris. Tot i això, es valora desfavorablement el tancament constant de botigues de distribució socioalimentària.

La **configuració física del nucli urbà** facilita la mobilitat a peu, ja que és una ciutat compacte fàcilment creuable i caminable. La proximitat és una de les qualitats més ben valorades. Tot i això, es valora desfavorablement la manca d'accessibilitat de molts carrers, ja que dificulta l'autonomia de les veïnes que hi viuen.

Aquesta compactificat i proximitat fa que el teixit estigui també molt més cohesionat i que les veïnes es coneguin entre elles. En aquest sentit, s'exposa la sensació que hi ha molt d'enxarxament, per exemple, a l'hora de fer difusió o compartir sensacions al voltant d'algun aspecte de la ciutat, la informació és molt fàcil que arribi i es difongui entre les persones que hi viuen en un mateix entorn, boca-orella. Aquest aspecte facilita la creació i difusió de nous projectes i la influència comunitària sobre ells.

L'entorn social i cultural

Una de les problemàtiques més severes és la **manca de relleu generacional del sector de la producció i la pèrdua d'expertesa** entre generacions per manca de traspàs de coneixement. A aquest fet se li suma la manca de valorització que pateix el sector de l'agricultura i la cultura pagesa, a través de les baixes condicions laborals i de vida de les persones que s'hi dediquen.

Aquesta manca de relleu no només es manifesta en el sector de la producció sinó també al de la distribució i compra d'aliments des d'una perspectiva ecològica i de proximitat.

Pel que fa al teixit social, hi ha **moltes iniciatives que donen suport a la problemàtica del dret a l'alimentació i agricultura**. Gràcies a la conscienciació de la població i la consolidació d'aquestes iniciatives, es valora molt favorablement l'existència de menjadors comunitaris i socials, ja que són infraestructures que cobreixen necessitats no només vinculades al dret a l'alimentació, sinó també al vincle comunitari. Aquest teixit associatiu fort va vinculat a una cultura de la intercooperació que genera moltes sinèrgies entre diferents entitats.

Tot i l'enxarxament, es valora també que existeix una fragmentació social que es materialitza amb barreres culturals que no es transiten i construeixen comunitats estanques segons els hàbits culturals. Per exemple, pel que fa a l'accés a producte ecològic, o establiments on es ven menjar específic de regions concretes de món o cultures gastronòmiques, hi ha poca diversitat de participació i consumició per diversos motius: barreres culturals, desconeixença dels productes que es venen i com s'elaboren, accés econòmic o per grups socials.

A més, es valora que aquest teixit troba moltes dificultats per créixer per manca de suport (públic i comunitari). Pel que fa al suport públic, hi ha una manca generalitzada de polítiques públiques vinculades al dret a l'alimentació i pocs recursos destinats a donar-hi suport. Pel que fa al suport de la comunitat, tot i la facilitat anteriorment esmentada a fer arribar la informació arreu, es valora que hi ha poc coneixement de les iniciatives socials si no es forma part del teixit social. Aquesta manca de informació i comunicació a la població, dificulta el relleu entre les persones que formen part d'entitats, sumat a la manca de recursos destinats a fomentar aquest relleu.

Aquesta manca de suport públic té implicacions també en la possibilitat d'escollir com mengem i els productes alimentaris, deixant el model de consum en una qüestió de responsabilitat individual. En alguns debats, s'han detectat barreres com la manca de temps (físic i mental) o la precarietat econòmica a l'hora de poder elegir, com a persones consumidores, els productes alimentaris que adquirim i és important abordar-les de forma col·lectiva. En aquest sentit detecta un repte que cal superar en relació a la construcció del discurs entorn la sobirania alimentària i el dret a l'alimentació que transcendeixi la responsabilitat individual i apel·li a la responsabilitat col·lectiva i a la transformació del sistema capitalista.

La segona gran problemàtica que afecta a tot el cicle és el **model alimentari que tenim**, que fomenta la desconexió entre el menjar i el seu origen. Això fomenta una desconexió i desconeixement amb l'agricultura local. No només potencia la desconexió amb la producció, sinó també amb determinats models de consum, per exemple, els mercats. Els hàbits i el model de vida capitalista fomenta la compra als supermercats que ofereixen tota la varietat de producte junt, i la compra requereix de menys temps (quantitativament parlant) en comptes de valorar cada producte, el seu origen i la seva distribució, i els costos més enllà del temps de compra (impacte mediambiental, condicions laborals, producte de proximitat, etc.). Aquests hàbits tenen a veure amb el model econòmic de les nostres vides (necessitat de gastar poc temps), però també amb els hàbits i els referents que construïm, per exemple, si durant la infantesa no vivim una vida quotidiana de compra als mercats veient els nostres referents com ho fan (pares, avis...), no tindrem aquesta referència quan siguem adults i no tindrem cultura d'anar-hi. Per últim, la manca de suport i de polítiques públiques en aquest sentit, porten al tancament de botigues de productes locals i de proximitat. S'explica que aquest últim any han tancat les cinc botigues que hi havia de distribució de producte de proximitat.

Es valora molt favorablement que hi ha entitats vinculades a l'acadèmia i la universitat, entitats professionals i socials amb expertesa i referencialitat a nivell europeu en l'àmbit agroalimentari. Tot i aquesta referencialitat, s'explica que moltes reben més suport i reconeixement a l'estranger, aspecte que provoca una fuga de talent cap a altres ciutats on

exerceixen d'assessors en política alimentària, entre altres. Es valora desfavorablement la manca d'aprofitament d'aquest talent a escala local.

Pel que fa al sistema patriarcal i al **paper de les dones en el dret a l'alimentació**, des de Recoop es fa èmfasi en que no oblidem que moltes vegades, a les llars, són elles les que van a fer la compra, i per tant, tenen el poder gairebé d'elecció d'on estan comprant, si van al supermercat, si van al mercat, si van a la seva verduleria de barri, etc. I són moltes vegades les dones les que tenen aquestes estratègies de supervivència quan a la llar hi ha pocs recursos, les que tenen aquesta cuina de supervivència, que comparen preus en diferents locals per fer la compra el més optimitzada possible, són les que moltes vegades tenen les tasques de cura dels nens de la casa, dels adults grans de la casa... i per tant, tenen molt coneixement de quines són les necessitats de les famílies pel que fa a l'alimentació. Són les dones les que més coneixement tindrien a l'hora de poder aportar què és el que fa falta. Si tinguessin la oportunitat d'estar més presents en espais participatius, crec que serien les que més tindrien capacitat de transmetre "això és el que ens fa falta, i això és el que voldríem". Però potser hi ha una manca ara mateix d'aquests espais.

Polítiques públiques

En general, es considera que hi ha una manca de suport per part de les administracions públiques per al dret a l'alimentació al territori de Lleida. En concret, a l'Ajuntament de Lleida no hi ha ni una regidoria que pugui donar cobertura a temes al voltant d'aquest dret. Es valora desfavorablement que la perspectiva alimentària es tracti des del consum i la promoció econòmica, en comptes de com a dret.

La producció agrícola és un dels sectors que més recursos de suport necessita per poder garantir el seu sosteniment i una vida digna.

Això es materialitza, per exemple, en una manca d'aposta política pel producte i model locals, i una manca de polítiques urbanes alineades i que facilitin el dret a l'alimentació, per exemple, a través de regulacions o plans d'usos que limitin les sis grans superfícies.

Les problemàtiques derivades de la producció a causa de la manca de regulació del model alimentari i de polítiques públiques al respecte són les següents:

- El sistema alimentari afavoreix els macroproductors i dificulta la supervivència de les petites productores. Tot i que aquestes tinguin un paper molt important perquè mantenen viu el territori, no se li atorga el valor que es mereix. Quan se'n van les petites produccions, ve la gran indústria a homogeneïtzar, i es perd aquesta riquesa del territori.

- La terra de fructicultura cada dia és més escassa i moltes productores han hagut de diversificar amb cereal. La majoria de petites productores (aproximadament el 80%) treballen fora de l'Horta i són pagesia de cap de setmana. La majoria de fructicultors son grans empreses, grans tenidors, en canvi, a les petites productores el model les ha escombrat. Hi ha molt poca pagesia en actiu a l'Horta de Lleida, no arriba ni a una trentena de productores, i està poc enxarxada.
- Les condicions de vida i feina de la producció i distribució són molt difícils i dures de sostenir: estius de collita sota les altes temperatures, sense vacances, jornades de treball de 14-15 hores al dia amb tasques diverses de distribució (comprar productes, albarans, facturació, repartir...), etc. El ritme i condicions de feina afavoreix problemàtiques derivades de salut, que encara agreugen més el sosteniment laboral. Els preus pels quals es ven la fruita no és un preu just ni suficient per cobrir les despeses de la producció. Això desincentiva les famílies productores a seguir el negoci, i moltes marxen a produir a fora per importar-ho aquí. Les altes temperatures dificulten tenir bones collites al juliol i l'agost (Lleida assoleix els 40°C al juliol) i provoquen que les fruites i verdures no creixin o quedin molt petites (per exemple, les mongetes, el sol directe fa que la flor mori i no en surtin). Es troben sense eines per lluitar contra això. El canvi climàtic també provoca moltes plagues, que amb els estàndards de producció ecològica o integrada (molts productes està prohibit utilitzar-los), no es poden controlar.

La Present explica: "Tu fas un quadren de camp anotant-ho tot, des de que hi ha la primera flor fins que es cull tot el que has tirat perquè aquesta fruita que es menjaran a països nòrdics tingui totes les garanties, i vindrà d'altres països amb menys control i regulació i no tindrà cap garantia. Hauràs perdut un munt de diners perquè per a tirar aquests productes se'n malmeten molts. Perquè molts no creixen, van a terra i no els podem comercialitzar. I dius, com podem estar llençant la meitat de la producció?"

- La major part dels productes locals són destinats a l'exportació, això fa que necessitem importar productes d'altres països en comptes d'aprofitar i valorar els recursos propis. Molta part de la producció s'està traslladant a altres territoris on el cost és més baix. Per exemple, moltes venen del Marroc, i el preu que es ven és molt més baix, la qual cosa també implica unes condicions laborals molt baixes per les persones marroquines treballadores de la terra. A les grans superfícies, moltes de les verdures provenen del Marroc i altres llocs més llunys.
- La manca de dinamització dels mercats té un impacte directe en la distribució i accés a productes locals de l'Horta de Lleida. Tot i que la ciutat sigui coneguda per la riquesa de la seva Horta, no es potencia municipalment.
- L'organització de les productores es fa molt difícil, per la manca de teixit i conscienciació col·lectiva que hi ha, per l'aïllament, i per la necessitat de sostenir el negoci.

La manca de referents de projectes sorgits a través de la col·laboració públic-privada-comunitària o rústic-privat-comunitari fa que sigui més difícil engegar noves iniciatives o tenir proves pilot que funcionin.

Per tot plegat, es considera que hi ha una manca de dispositius de ciutat que donin resposta a les necessitats alimentàries (restauració comunitària, supermercats cooperatius, nodes de distribució local de producte local, etc.). És a dir, per exemple, comparat amb altres ciutats com a Itàlia hi ha les menses, que són menjadors que hi poden anar universitaris, gent sola, gent que està rebent ajuda alimentària, i on s'ofereix producte saludable i a preus populars. Iniciatives que cobreixin una diversitat de necessitats tant àmplia no són exemples que tinguem al territori.

Segons Recoop, **tenim seguretat alimentària quan tenim aliments saludables, segurs i suficients**. Se sap que les famílies no estan accedint a productes frescos com fruita i verdura, que no poden accedir al consum d'oli d'oliva, que és aquest greix tant saludable pel seu cos, que moltes famílies no s'ho poden permetre, els fruits secs... I per tant, la seguretat alimentària a Lleida no està garantida. Hi ha moltes famílies de la nostra ciutat que estan patint aquesta carència d'aliments, o bé estan accedint a tota una sèrie d'aliments que per preus són econòmics, però que els seus perfils nutricionals no són de gaire qualitat, són aliments energèticament densos, per tant uns perfils rics en greixos, en sucres, en sal, que fa que moltes vegades aquestes famílies acabin veient un impacte en la seva salut: més sobrepès i obesitat, més diabetis, més hipertensió arterial...

Es valora desfavorablement que els mercats locals estiguin en decadència, pel que fa a l'escassetat de recursos destinats, la manca de dinamització dels projectes i la manca de potencialització del model.

5. Propostes per garantir la sobirania alimentària a Lleida

Analitzar l'estat de la qüestió alimentària a Lleida.

Sensibilitzar a la població i el teixit empresarial al voltant dels impactes del sistema alimentari. Prenent consciència de quin és l'estat de la qüestió. Educant per sensibilitzar la població al voltant del valor que té la proximitat. Comptant amb el suport de polítiques públiques i recursos destinats a desplegar els mecanismes necessaris per aquesta conscienciació.

Apostar pel producte local de l'Horta de Lleida i rodalies, posant en valor la riquesa del territori, amb mesures per fomentar-ho i donar-lo a conèixer. Donar valor a l'origen de la producció, i establint mesures per aproximar el producte de proximitat a tothom. Reduint la

quantitat de producció destinada a l'exportació, per poder abastir la nostra població des de la proximitat i autonomia.

Garantir les bones condicions laborals de les pageses, així com de totes les treballadores del cicle alimentari.

Fomentar un model de petit comerç i de proximitat (el producte i el comerç)

- A través de normatives, ordenances o plans d'usos afavorint teixits urbanístics mixtos al nucli, potenciant i oferint aquest model de consum de proximitat per sobre de les grans cadenes de supermercats i garantint la seva comunicació i mobilitat accessible, pròxima i autònoma
- A través del foment de canvi d'hàbits en el consum individual i col·lectiu, per cuidar el vincle amb la producció dels productes alimentaris, conscienciant dels orígens i les condicions i impactes que hi ha darrere els productes en la seva producció i distribució.
- A través de programes o accions públiques estructurals, protegint i oferint suport a la distribució del producte local, així com fomentant una vida digna a les persones que treballen en qualsevol de les fases del cicle alimentari, però sobretot, oferint suport a la producció.

Apostar pels mercats com a espai d'oportunitat, i treballar per la seva revitalització garantint la major part possible del cicle alimentari.

- Donant suport i oferint opcions de dinamització per als mercats locals. Apostant per a la col·laboració públic-cooperativa.
- Entenent aquesta dinamització no només com a espai de distribució sinó també d'aprofitament, distribució de productes i de menjars elaborats des d'una perspectiva social i comunitària, treballar el malbaratament i l'aprofitament del menjars per a elaboracions diverses, per exemple, vinculades a iniciatives com menjadors socials. Entenent els mercats com a centre de visibilitat de tot el cicle.
- Treballant, mantenint i cuidant el vincle amb les productores agrícoles i els espais de distribució de productes locals com els mercats, per tal de poder distribuir els productes de l'Horta de Lleida i que puguin arribar als consumidors, però rebent els productors un preu just.
- Analitzant quins son els elements que no faciliten tenir els hàbits de comprar al mercat, i donant-hi resposta:
  - o Garantint que tothom tingui accés als productes bàsics. Subvencionant productes o oferint ajudes per solventar la problemàtica d'accés econòmic.
  - o Treballant per l'accessibilitat de l'espai per garantir que tothom hi pot accedir amb autonomia i seguretat: fent accessible l'entorn per a la mobilitat a peu,

- garantint que la xarxa d'autobús doni servei a l'accés als mercats, posant aparcaments de bicicletes per facilitar la mobilitat activa i sostenible, etc.
- Diversificant la oferta dels mercats per millorar la comoditat i facilitar poder fer una compra junta, en compte d'haver d'anar a llocs diferents i desincentivar la població que escull anar al supermercat per facilitat d'accés als productes de forma conjunta.
  - Conscienciant a la població del cost real dels aliments. Davant la sensació que els productes de supermercat són més econòmics, emfatitzar que és el cost individual el que és més baix, però l'impacte col·lectiu que no es comptabilitza és més alt, com per exemple, les condicions laborals de les persones productores, la mobilitat que ha implicat el producte i l'empobriment de la pagesia.

Font: Elaboració pròpia. Col·lectiu Punt 6

Buscar estratègies i dissenyar programes per a l'aprofitament dels equipaments públics i privats, i infraestructures existents per garantir la sobirania alimentària i el dret a l'alimentació a Lleida. Com per exemple, el projecte Innova "Fons per la seguretat alimentària" que ha presentat l'Institut Torre Vicenç destinat a oferir la cuina educativa que tenen al cicle de dietètica per a les famílies del Palet. Els projectes innova són un aprofitament de les infraestructures educatives fora de l'horari escolar per a que es puguin amortitzar per una tasca comunitària. Estenent les propostes a altres equipaments i serveis com per exemple, l'Escola d'Hosteleria, per millorar el vincle amb l'entorn, i ampliar l'ús més enllà de la professionalització de persones que es volen dedicar al sector de la restauració, i poder tenir un retorn social amb el barri i municipi.

Donar suport a les iniciatives que treballen i actuen pel dret a l'alimentació, des de la producció fins a la taula. Apostant per al sosteniment d'aquestes iniciatives i dotant-les dels recursos necessaris per tirar endavant. Seguint donant suport, ampliant i fomentant les iniciatives existents.

Reforçar l'Economia Social i Solidària. Ampliant la difusió de la Descomunal per poder sumar més gent.

Apostar per iniciatives que cobreixin diversitat de necessitats, i que no tenim al territori, per exemple, les menses d'Itàlia. Són menjadors que hi poden anar universitaris, gent sola, gent que està rebent ajuda alimentària, i on s'ofereix producte saludable i a preus populars. Iniciatives que cobreixin una diversitat de necessitats tant àmplia no són exemples que tinguem al territori.

Ampliar i enfortir els grups de consum grans i mitjans. Buscant estratègies per democratitzar els grups de consum, per fer-los més grans, afavorint que siguin més econòmics i arribant a més persones.

Afavorir l'autogestió dels horts i fomentar horts comunitaris. Hi ha exemples de referència d'autogestió dels horts a diversos territoris que han servit per aproximar la producció a la comunitat, i garantir l'accés a producte fresc i de proximitat als nuclis urbans, a més de la tasca d'enxarxament comunitari que suposen. Per exemple, l'Horta Alliberada de Sant Cugat o de Sants, la xarxa d'hortos comunitaris de Desenruna a Vallcarca o Ca la Trava a la Vila de Gràcia.

Font: Elaboració pròpia. Col·lectiu Punt 6

Reduir la desconexió física i simbòlica entre l'horta com a espai de producció i el nucli urbà com a espai de vida quotidiana.

- Garantint i consolidant una xarxa de distribució al territori de productes locals. Facilitant i donant suport al vincle entre les productores agrícoles i els espais locals de distribució al nucli urbà (botigues i mercats), així com millorant la proximitat amb les persones consumidores.

- Afavorint iniciatives com el Punt Eco Agroambiental que treballin per aproximar els dos usos, d'una banda, oferint activitats vinculades amb la producció de forma comunitària i fomentant la consciència ecològica, i per altra banda, fomentant altres activitats relacionals (àpats, lloguers d'espais, formacions i altres activitats) que poden fer efecte crida per a la població.
- Afavorint iniciatives que vagin lligades a la conscienciació des d'una perspectiva ecologista, fomentant les activitats de sensibilització al voltant d'aquest tema i implicant el Departament d'Educació per garantir el coneixement des de ben petites. Donant suport a les iniciatives existents en aquesta línia, com per exemple, Lavola, consultoria de sostenibilitat que s'encarreguen de fer sensibilització a les escoles a través de tallers per saber d'on ve la fruita i les hortalisses, fomentant el coneixement entre els infants. Reduint les diferències entre els nuclis urbans i els pobles respecte el vincle i coneixement de la producció dels aliments.
- Donant suport a les accions i iniciatives de producció al nucli urbà.
- Trepitjant més la terra, des d'un canvi d'hàbits individual a la recerca d'estratègies per incentivar-ho col·lectivament. Afavorint més connexió amb la terra i l'origen dels aliments.
- Dissenyant i planificant un entorn que afavoreixi físicament la connexió entre el nucli urbà i l'entorn de l'horta, disminuint les fronteres urbanes i fomentant la permeabilitat i els desplaçaments accessibles que es puguin desenvolupar de forma autònoma i segura. Equipant i senyalitzant els camins des d'una perspectiva de gènere i comunitària que afavoreixi el seu ús, aprofitant les condicions de proximitat amb el nucli.

Font: Cooptècniques

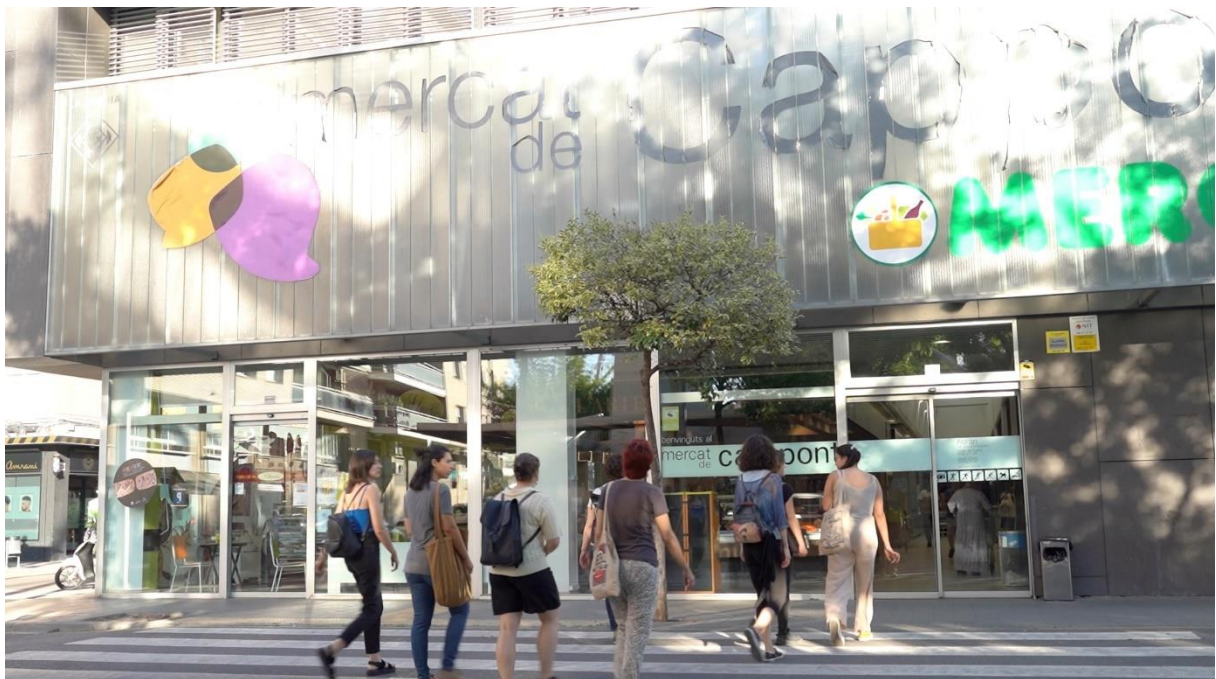
Afavorir l'accés a l'alimentació cuinada i restauració comunitària a preus populars des d'una perspectiva saludable i sostenible.

Fomentar espais de participació per garantir el dret a l'alimentació.

Garantir l'accés a les dones als espais de participació vinculats a l'alimentació. Entenent que els rols de gènere de les societats patriarcals atorguen històricament i encara actualment, el paper de sostenir la llar i la família. Això implica que moltes dones posseeixen l'expertesa de sostenir la vida i les seves tasques, com l'alimentació, i amb ella: el poder de decisió d'on comprar, les estratègies de supervivència quan a la llar hi ha pocs recursos, i per tant, són les que tenen més coneixements de les necessitats de les famílies pel que fa a l'alimentació.

Estudiar i aprofitar el barri de Cappont com un espai d'oportunitat per afavorir mesures d'accés a l'alimentació. Aprofitant l'existència d'un mercat i les possibilitats de les seves transformacions urbanes de mobilitat per garantir l'accés a l'equipament.

Font: Cooptècniques

Desplegar les polítiques públiques locals, regionals i autonòmiques que donin resposta a les necessitats d'alimentació i que vagin acompanyades d'una sèrie d'accions: per exemple, poder oferir serveis que vagin en la línia de garantir aquest dret, com poden ser menjadors comunitaris, serveis com menjadors escolars o menjadors d'hospitals, que realment ofereixin menús saludables i equilibrats a les persones, poder dinamitzar els mercats locals, que distribueixi productes de l'Horta, que es pagui preu just a les productores, etc. Donant cobertura al dret a l'alimentació establint una regidoria específica. Donant cobertura a les que necessiten de qui no s'està sentint la seva veu.

Desplegar els instruments urbanístics i les polítiques urbanes necessàries per a regular la planificació urbanística des d'una perspectiva alimentària. Introduint aquesta perspectiva al POUM, elaborant plans d'usos que ajudin al dret a l'alimentació i podent decidir sobre el nostre entorn construït. Introduint criteris de sostenibilitat social i mediambiental per fomentar el dret a l'alimentació acompanyat de limitacions al mercat privat.